

3 1761 07973845 6





Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

<http://www.archive.org/details/magyarczimeresem02fej>



MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK



MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA

MAGYAR
CZIMERES EMLÉKEK

KÖZLI

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ

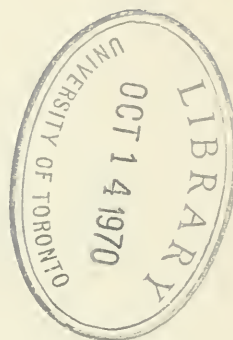
II. FÜZET

HUSZONÖT SZINES MELLÉKLETTEL

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TÁMOGATÁSÁVAL KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS
GENEALOGIAI TÁRSASÁG

1902



CR
100
100

A «Magyar Czímeres Emlékek» második füzetében ismét huszonöt czímeradomány szövegét és a kapott czímer színes képét tesszük közzé. Valamennyi az 1526. év előtti időkből való. Zsigmond király a kiadója a legtöbbnek; tőle tizenhatot közlünk; Hunyadi Jánost, az ország kormányzóját és V. Lászlót egy-egy, Mátyás királyt pedig öt képviseli a sorozatban; két darab külföldi uralkodóktól, I. Ferdinand aragón és XII. Lajos francia királytól való. Az anyag ez aránytalan megosztásának oka magukban az emlékekben rejlik; mert míg Zsigmond király reánk jutott czímerleveleinek száma igen nagy, addig például Hunyadi János kormányzónak, vagy V. László királynak és a külföldi uralkodóknak magyarok részére szóló armálisai valóságos ritkaság számba mennek.

Zsigmond király tizenhat czímeres levele közül kettő a birodalmi kancellária terméke, közjogilag véve tehát nem a magyar király adományáról szól; de czímer-tani szempontból hazai emlékeink közé tartozik. Növeli e czímerek érdekességét, hogy mind a kettő a legszebb heraldikai alkotás. Az egyik, a *Kölkediek* 1429. évi czímeres levele pedig ezenfelül mint hivatalos czímermagyarázat, mely megmondja, hogy a kép és a szín voltaképen mit akar jelenteni, koránál fogva nevezetes emlék, mert eddigelé a legrégebb ismert czímeres levél, hol a képben rejlő értelmet a szöveg is megmagyarázza (l. a XI. táblán). A másik, a *Bátsznaiak* 1434. évi birodalmi címere az ábrázolás nemes egyszerűségénél és a színek harmoniájánál fogva költi fel a figyelmet (l. a XV. táblán); az valósággal mintaszerű czímer.

A két távoli uralkodónak, a spanyol és francia királynak, czímeradományát nevezetessé teszi az alkalom, mikor azokat kiadták. Az első, I. Ferdinand aragón királyé világtörténeti eseménnyel függ össze. Akkor kelt, mikor Zsigmond király a nagy egyházi szakadás megszüntetése, a konstanci egyetemes zsinat sikere és a római szent birodalom zavaros ügyeinek rendbehozása érdekében európai nagy körútjára indult. Kisérete első sorban magyarokból állott, kiket a felkeresett kül-

földi uralkodók nem egyszer részesítettek kitüntetésekben. Így kaptak czímert 1415-ben a magyar király kíséretében volt *Hettyey*- és *Báldi*-családtagok a spanyol királytól a perpignani uralkodó-találkozás emlékére. A czímer, bár távoli fejedelem adja, minden részében magyar ízlést, magyar felfogást mutat. Ugyanilyen ábrázolást kap néhány hónappal előbb a magyar királytól Hothwafői Tamás, a királynő altárnokmestere, több rokonával együtt; a vadászati czélokra kitanított leopárd, mint czímerkép, megnyerhette a Hettyeyek tetszését, mert ezt kéri és kapják czímerül a spanyol királytól (l. a II. táblán). A másik külföldi adomány XII. Lajos francia királyé; *Telegdi István* részére szól, ki II. Ulászlónak volt követe a francia és angol udvaroknál. Az eredményes követségnek, melynek célja az volt, hogy házassági kapocs létesüljön a magyar és francia uralkodó házak között, jutalma francia részről egy magas rend, a szent Mihály-rend jelvényének adományozása, melylyel a Telegdiek családi czímeröket körülövezhették. Az adomány tehát egyrészt azért nevezetes, mert történelmünket igen közelről érdeklő alkalmakor kelt, másrészt pedig azért, mert a francia czímeres levél a Csanád-nemzetségből eredő Telegdiek ősi czímerét színeivel együtt mutatja be (l. a XXV. táblán).

A külföldi czímeradományoknál nem kevésbé érdekesek és tanulságosak a hazaiak úgy a családtörténet, mint a címertan és a művelődéstörténet szempontjából. Nem egy köztük heraldikai minta-alkotás. Ilyen például a *Halmai Bor*-családnak lendülettel megrajzolt 1415. évi czímere (l. az I. táblán); a hosszában két mázzal hasított griff alakja, stilusa és az egész czímer elrendezése ellen a legszigorúbb heraldikus sem tehet kifogást. A középkori magyar czímeres emlékek közt nemes egyszerűségénél, helyes arányainál és a színek harmoniájánál fogva a legszebbek egyike a *Szecsődy*-család 1418. évi czímere (l. a VIII. táblán); a hogy a festő a czímerképet és a pajzs színeit a sisakdíszben és a takaróban ismétli: ezzel követésre méltó példát nyújt. Szinte feltűnő, hogy a királyi kancellária ezzel a remek czímerrel egy időben oly armálist adott ki kebeléből, melynek képe mindennek, csak szépnek nem mondható; a *Gyalókay*-czímerben hibás a rajz, nem jók az arányok, rossz a sisak, lendület nélküli a takaró; gyűjteményünknek talán legkevésbé sikerült darabja (l. a VII. táblán).

A címerek tárgya legtöbbször a hadi élet, a vadászat és a hétköznapi foglalkozás köréből van véve; a legtöbbnél felismerjük a vonatkozást, az értelmet, még ha az nem is egészen világos. Így pl. a *Lászlókarcsai Török*-czímerben a bal arczán súlyosan megsebzett oroszlánfej — bár az oklevél szövege nem mondja — min-

den valószínűség szerint a címerszerző Török Pál életének egy hadi epizódjára emlékeztet; az oroszlánfej a kitüntetett vitézségének szimboluma, a seb pedig az ő saját sebe (l. a IV. táblán).

A hadi életre emlékeztető címerekben fegyvertani és viselettörténeti szempontból nagybecsű forrás nyílik meg előttünk. Öltözet, pánczél, különböző fegyverdarabok szerepelnek címerképek gyanánt, hű, a valóságot utánzó ábrázolásokban. Így az 1422. évi *Leszteméri*-címernek képe a pánczélos láb, melyet a címerszerző hadi érdemeinek emlékére nyilvánvessző szúr át; a pánczél legapróbb részletéig pontosan van megrajzolva (l. a X. táblán). Vaskeztyűs karpánczélát látunk *Irsai László* 1431. évi címerében, melynek ezenfelül nagy érdekessége az, hogy a buzogány-nak ez időtájt nálunk is elterjedni kezdő tollas formáját mutatja be (l. a XIII. táblán). A felső test pánczéljával s a sisaknak — igaz, alig ha nem elrajzolt — formájával találkozunk a *Disznósi*-, *Cseri*- és *Szárcsádi*-családoknak V. Lászlótól kapott 1456. évi címerében (l. a XIX. táblán); a viselettörténeti kép még abból a szempontból is nevezetes, hogy a pánczélba öltözött gyermek, ez eléggé szokatlan ábrázolás, arczképes voltával alighanem a címerszerzőnek kora ifjúságában véghezvitt valamely vitézi tettét jelképezi.

A hadi címerképek közt minden tekintetben legnevezetesebb az, a melyet a *Bothfalvi Both*-családnak Mátyás királytól 1460-ban kapott címerében látunk (l. a XX. táblán). Teljesen pánczélba és vasingbe öltözött alakot mutat, arcz elé húzott sisakkal; magában véve ez a kép nem volna nagybecsű, mert ilyen több is van; de becsessé teszi két fegyverdarab, melyet az alak karján és kezében tart: a korhű négyszögletes pajzs és legfőképp a számszeríj. Valóban közelfekvő a feltevés, hogy ez a címerkép Mátyás király rendes katonaságának, a híres fekete seregnek öltözetét állítja elénk.

Harcban szerzett sebek és ott szerzett érdemek jelképes ábrázolásai mellett nem kevesebbszer találkozunk vadászati képek és zsákmányok heraldikai megörökítésével. Füzetünknek már említett spanyol címerképe, a nyulat fogó leopárd, is ilyen; és ilyen az 1417. évi *Békási*-címer ugró szarvasa is (l. a III. táblán). Ennek a címeres levélnek még egyéb érdekessége is van. Zsigmond király adománya ugyanis nem eredetijében jutott reánk; az eredeti már néhány évtizeddel kiadása után idegen kézre, egy budai polgár birtokába került. A címeradományban érdekelték egyike bírói úton követelte annak hiteles másolatát az oklevél birtokosától, a címer képével egyetemben; Hunyadi János kormányzó ítélőszéke

teljesíti a kérést és a címérlevelet a címérképpel együtt bíróilag átírja. Ily természetű középkori oklevelünk — tudtunkkal — több nincs.

Vadászat köréből meríti tárgyát az egy nemzetségből eredő *Hassági Farkas*-, *Delnei Kakas*-, *Mocholai*-, *Uzsfalvi*- és *Komlósi*-családok tagjainak 1418-ban adott címér. A sánczkosárból kinéző, nyakán nyíllal átlőtt medve kétségtelenül egy medvevadászati epizódot tár elénk, mikor a fő címérszerző a verembe esett állatot nyíllal ejtette el (l. az V. táblán). Míg a *Milekiek* és *Tarródfalviak* ugyanazon évi címérében látható nyakörvös medve, a mely kádból tekint ki, háznál őrzött, szelidített állatot ábrázol (l. a IX. táblán).

Művelődéstörténeti szempontból is érdekes *Zemlényi Dávidnak* 1418. évi címere (l. a VI. táblán). Vadászczélokra betanított sólymokat látunk benne, oly fej-borítóval, minőt a vadászat megkezdése előtt húztak a madár fejére. Célja ennek az, hogy a sólyom figyelme eleve másra ne terelődjék, ne legyen szórakozott, ide s tova ne tekintgessen. Ha a vadat felriasztották, akkor a sólymár a sapkát a képen is látható zsinórral lerántja a sólyom fejéről s ez nyílsebesen a vadra repül. A címér sisakdíszéül tollas süveget látunk; lehet, hogy ez a vadászlegények öltözetéhez tartozó süveget akarja ábrázolni, de az is lehet, hogy a kalap a heraldikában szokásos általános vagy segéd-sisakdíszek egyike.

A középkorban oly gyakori jelenetes címereinket füzetünkben egy kiváló darab képviseli. Önkéntelen farkasvadászatot ábrázol s a kép szinte elmeséli, hogyan esett ez meg. *Kislárkányi Dénest*, a címér nyerőjét, ki az arczképszerű hűséggel festett kép szerint ekkor már idős ember lehetett, éjjel, álmában meglepi egy farkas. A meglepett alvó nem veszi el lélekjelenlétét; éjjeli pongyolában, mikor csak térdig érő fehér ing födi testét, kezében egy szál karddal kirohan és erős küzdelem után diadalmaskodik a vadállat felett. Ezt a jelenetet, mely a címérszerző életében igen nevezetes epizód lehetett, örökíti meg az 1434-ben kapott címér (l. a XVI. táblán). Az inkább festői, mint heraldikai érzékkel megfestett kép még annyiból is nevezetes, hogy a középkori férföltözetnek oly darabját ábrázolja, melyet rendes körülmények között a felsőruha elföd szemeink elől.

Mint costume-kép érdekes lehetett a *Szentbenedekiek* 1435-ből való címere, mely vörös mezű férfit mutat, fején sajátos alakú süveggel. Sajnos azonban, hogy az eredeti formájában, minden kiegészítés nélkül közölt címérmkép oly rongált állapotban jutott korunkra, hogy sem az alak ruháját, sem a süveg formáját kivenni nem lehet (l. a XVII. táblán).

Azon címereképek között, melyek az illetőnek foglalkozását mutatják, a legjellemzőbb *Pyber Benedeké*. Az 1476. évi armális szövege nem szól ugyan semmit róla, de a címérben látható vízi malomkerékből következtetést vonhatunk arra, hogy a család, nemességre emelkedése előtt, molnármesterséggel foglalkozott (l. a XXII. táblán).

Igen csekély az oly középkori címeradományok száma, melyeknél a kép nem vezet rögtön reá az okra, a mely miatt a család azt címérül kapta. Az ily egyszerű címerek közt igen sokszor legszebb, legstilszerűbb heraldikai alkotásokkal találkozunk. Ilyen például a már említetteken kívül a *Kárcsai*- és *Genesi*-családok 1434-ben kapott griffje (l. a XIV. táblán), mely, a színektől eltekintve, csaknem szakasztott olyan, a minőt 1428-ban a Kőkenyesiek kaptak címérül (l. az I. füzet XII. tábláját).

Az ily címereképek közt, melyeknek értelme nem ötlük rögtön szembe, néha érdekes ábrázolásokat látunk; minden esetre volt valami ok, a mely miatt a címerszerző azt kérte és a király azt adta címérül. Így pl. az Isten báránya, mely több városunk (Debreczen, Trencsén stb.) pecsétjén előjön, családi címernek elég szokatlan; pedig a *Kolthayak* 1431-ben ezt kapják Zsigmond királytól (l. a XII. táblán). Nem lehetetlen, hogy e címerekép a család jámbor, istenfélő voltát akarja jelképezni. Némely címeralak oly különösen, a szokott ábrázolástól annyira eltérően van rajzolva, hogy reá nem ismernénk, ha csak a szövegbeli leírás nyomra nem vezetne. Így Hunyadi János kormányzó 1447. évi címeres levele, melylyel *Pogány Miklós* tordai városi polgárt tünteti ki, a pelikánt a maga természetes formájában mutatja be (l. a XVIII. táblán); ellenben Mátyás királynak a *Méreyek* részére szóló 1474-iki adománya ugyanazt a címerállatot zöldnek ábrázolja és fejét arany sugarakkal környezi; ha a szöveg nem mondaná világosan, hogy ez pelikán, inkább phœnixnek néznők (l. a XXI. táblán). Ennek a pelikánnak is volt bizonyosan értelme, bár az oklevélszöveg vonatkozásaiból nem vehető ki; lehetséges, hogy e címeralak a címerszerzőnek önfeláldozó, mindenét másokkal megosztó lelkiületét akarták a heraldika nyelvén jelképezni.

Végig tekintve közölt címereink során, látjuk, hogy azoknak legnagyobb része már nemesi állapotban levőknek, nemességük fényének öregbítésére szól; sőt olyan is akad köztük, a mely miatt a kitüntetett család régi, nemzetségi jelvényét elhagyja (l. az V. számot). Igazi nemesítő levél csak egyetlen egy van a sorozatban; az, melyet 1476-ban *Pyber Benedek* kap Mátyás királytól (l. a XXII. számot). Hunyadi

Jánosnak 1447. évi címerlevele ugyan a kitüntetett *Pogány Miklóst* tordai városi polgárnak címezi, de ez a polgár ekkor már, egy nappal korábban kelt kormányzói adomány alapján, jogilag az ország birtokos nemesei közé tartozott (l. a XVIII. számot).

A Tatárlakai Pogányokon kívül még két nagynevű család nevével találkozunk az alábbi oklevélszövegekben. Az egyik nemességét nem sokkal a címeradomány kelte előtt szerezte, hogy azután nevét történelmünkben emlékezetessé tegye. Egy csallóközi jobbágy fia, *Nagylucsei Orbán* ép úgy alapítója és megszerzője a Dóczyak nemességének, hírnevének és gazdagságának, mint a hogy Bakócz Tamás érdemei alapján lett nagygyá az Erdődy- és a Pálffy-család. Orbán prépost és királyi kincstartó nyerte 1480-ban Mátyás királytól azt a címert, melylyel, több-kevesebb változtatást téve rajta, a Dóczyak ezután éltek (l. a XXIII. számot).

Még egy történelmi nevű, vitézségéről nagy hírre jutott család címerét közöljük e füzetben: az *Enyingi Török*-családét, melyet a törökverő Bálintnak nagyatyja, Ambrus szörényi bán kap Mátyás királytól 1481-ben (l. a XXIV. táblán). A címeres levélnek egyik nagy érdekessége, hogy Zsigmond király egy ismeretlen címeradományának emlékét őrizte meg.

A jelen füzettel megszakítjuk — legalább egy időre — a «Magyar Címeres Emlékek» sorozatát, abban a reményben, hogy néhány év múlva lankadatlan kutatással és utánajárással sikerülni fog ismét érdekes anyagot összehoznunk. Addig is hirdesse a közzétett ötven középkori címer, hogy bennök nagybecsű heraldikai és művelődéstörténeti anyag rejlik olyanok számára, kik a változatos képeket megértik és tudományos célokra felhasználni tudják.

CZIMERES LEVELEK ÉS CZIMEREK

I. (XXVI.)

1415. JÚLIUS 2. KONSTANCZ.

ZSIGMOND KIRÁLY HALMAI BOR MIHÁLY KIRÁLYI ALLOVÁSZMESTERNEK ÉS ROKONAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetiye a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában. — Turul 1895. 71.)

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui regibus dat regnare et victoriose triumphare. Regalis excellentie dignitas eo laudum titulis sublimatur immensis, quo fidelium suorum merita dignis premiorum prosequitur incrementis. Est enim inter alia, que per regiam munificentiam impenduntur gratia retributionis, acceptior, que tanto potius mentes fidelium in fidei soliditate corroborat, quanto liberalius regia gratis premiis eorum merita recompensat maiestas. Proinde ad universorum, tam presentium quam futurorum, notitiam harum serie volumus pervenire, quod coram celsitudine nostre maiestatis personaliter constituto nobili famoso ac egregio Michaeli dicto Bor, filio quondam Michaelis de Halma, vicemagistro regaliū agazonum nostrorum, pro eo et eius nomine ac in personis nobilium virorum Jacobi, Nicolai, Ladislai, Johannis, Andree, Thome, Benedicti, Sigismundi et Petri carnalium seu uterinorum, necnon Stephani filii quondam Thome, Oswaldi filii Sigismundi, Stephani filii quondam Jacobi et Petri filii eiusdem de predicta Halma, patruelium fratrum suorum, ipsorumque proximorum et amicorum, propositisque per eundem nobilem Michaelē filium Michaelis de predicta Halma vicemagistrum agazonum regaliū nostrorum fidelibus suis servitiis et servitiorum gratuitis meritis, sincerisque et laudandis nostre maiestati complacitiis a sue [iuventutis temporibus] usque in presentem diem in prosperis nostris agendis [et adversis] indefesse ac intrepide exhibitis et impensis, exhibuit nobis quandam cartam, arma seu nobilitatis insignia clarius continentem, in qua quidem charta forma [scuti cum] campo coloris celestini seu lazurini et eius medio griffonis forma anteriori quasi divisis seu separatis, ore aperto et lingua extensa aparebat pennis pavonis in forma arcularii tenere sumitate quantum ad unam aciem forma cassidis seu galee tectura etiam coloris celestini ab infra per modum . . . seu subducture cooperte pendentibus, per modum venti seu motus fortis impressi, hinc inde dispersus videbatur pro

crista formam griffonis superius clarius de in coloribus, figuris atque picturis continebat. Supplicavitque ob hoc celsitudini nostre maiestatis predictus Michael dictus Bor, filius quondam Michaelis de Halma, vicemagister agazonum regalium nostrorum, nominibus et in personis quibus supra, humiliter atque devote, ut predicta arma seu nobilitatis insignia sibi et eius fratribus carnalibus seu uterinis, ipsorumque heredibus, proximis et amicis universis ex plenitudine potestatis nostre regie maiestatis atque liberalitate regia dare et concedere dignaremur. Nos itaque, qui ex gratiarum plenitudine ac [regie] munificentie largitate regale fastigium augemus, dum supplicantium votis gratiose condesceremus, et animos subiectorum incalescentes devotius animamus attendentes et in animo nostro regio reminiscendo revolventes ac ad mentem reducentes multiplicitia servitia et probitatis merita ac fidelitatis opera, quibus ipse nobilis Michael Bor dictus, vicemagister agazonum regalium nostrorum, noster utique fidelis, grate sincereque dilectus, cum predictis suis fratribus et consanguineis, dum in regno Bosne contra Bosnenses ac in Hystria, Foroiulii et in aliis terris contra Venetos, tunc nostros notorios emulos et inimicos, magnifice ac gloriose castra metati per regalia tentoria fuisset, dumque per Lombardiam et Almanniam pro Romane regie maiestatis ac imperialis dignitatis coronis recipiendis ac aliis nostris ymmo sacro sancte Romane et universalis ecclesie orthodoxe unione facienda dudum sperata inter amicos et inimicos feliciter proficiscentes [gressus] nostros direxissemus, unacum aliis fidelibus nostris in armorum virtutibus studuit complacere, personis et rebus non parcendo, sed periculis se continuo et sponte submittendo, nostre regie maiestatis et sic pre ceteris suis coetaneis, proximis et consanguineis, velut aurum puritatis suo splendore ceterorum metallorum precellens nitorem, gratum se reddidit et acceptum; volentes et ex animo nostro regio desiderantes eidem fidei nostro nobili Michaeli dicto Bor, filio quondam Michaelis de predicta Halma, vicemagistro agazonum regalium nostrorum, et per eum similiter fidelibus nostris nobilibus Jacobo, Nicolao, Ladislao, Joanni, [Andree], Thome, Benedicto, Sigismundo, Petro, eiusdem Michaelis fratribus uterinis, ac Stephano, [Thome], Oswaldo Sigismundi ac Stephano Jacobi, et Petro filio eiusdem de predicta Halma, patrue libus suis et [amicis, pro premissis et aliis fidelium servitiorum suorum meritis de potestatis plenitudine nostre regie maiestatis et ex nostra liberalitate, predicta] arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus circa principium inserta [litteris appropriatis coloribus pictura denotat et declarat, dare duximus et concedere] presentiumque damus et concedimus vigore. Sicque, quod idem fidelis noster nobilis Michael Bor et per eum eius fratres uterini et consanguinei supradicti, totaque eorum posteritas nata et nascitura universa, a modo et in antea ubique locorum et bellorum ac pacis tempore ipsa arma habere ac licite et secure portare valeant atque deferre, ipsisque armis seu nobilitatis insigniis in preliis, torneamentis, ha-



Ábr. a címere József Budapest

I. (XXVI.) A BOR CSALÁD CZÍMERE 1415.

stiludiis et generaliter omni exercitio militari uti poterint perpetuo et gaudere. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras damus et concedimus secreti nostri sigilli minoris, quo utimur ut Hungarie rex, appensione munitas et roboratas. Datum Constantie, [in festo] visitationis gloriosissime Marie virginis, anno domini millesimo quadringentesimo quinto decimo, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno vicesimo nono, Romanorum vero electionis quinto et coronationis primo.

A címér: Jobbra dőlt pajzs kék mezejében feketével és arannyal hasított lebegő félgriff, lábaiban maga előtt hosszú nyelű, kerek, sárga tollas (a leírás szerint pávatollas) legyezőt tart. Sisakdísz: a pajzsalak. Takaró: kék-arany. A címér feltűnő nagy arányokban, de nem valami nagy művészettel van festve; kompozíciója és stilizálása azonban kifogástalan; heraldikai ízlés, jól választott, ebben a színezésben szokatlan címertárgy és helyes arányok jellemzik e lendületesen megrajzolt címert. Annyiban eltér a Zsigmond király által adott címerek legtöbbszörétől, hogy noha a kép az oklevél élén áll, a pajzs nem a király neve felé balra, hanem kifelé, jobbra dől s a címerkép is arra néz. Sajnos, hogy a festmény oly rongált állapotban jutott korunkra, a minőnek azt képünk mutatja.

A címérszerző Halmai Bor Mihály, királyi allovázmester, a családnak ekkor és kétségtelenül ezóta is legkimagaslóbb tagja, ki Zsigmondot lombardiai és németországi útjaiban kísérte és korábban a bosnyákok, majd Isztriában és Friaulban a velenceiek ellen harczolt. A címert ebben a formában maga kéri a királytól; bemutatja annak rajzát s ezt a szöveg, mely — sajnos — épp itt a leghézasabb, pontosan le is írja. A címéreslevél tehát középkori armálisaink azon kisebb csoportjához tartozik, melyekben a címér formája kétszer is megvan: lefestve és leírva; egyéb tekintetben is az oklevél formulái nagyban eltérnek azoktól, a melyeket Zsigmond király címéresleveleiben megszoktunk.

Az oklevélnek mindjárt bevezető része, úgynevezett arengája, mely a tartalomnak általános indokolása, teljesen más, mint Zsigmond egyéb címéresleveleiben. Ezekben ez a rész rendszerint így szól: «a törvényes jogú

nemesség ép úgy a királyi vagy császári trón fényéből ered, mint napból a sugarak; és minden nemesi címér forrása a királyi vagy császári felség, úgy hogy ily kitüntetés mástól nem származhatik, csakis a tróntól». Itt azonban ez az oklevél-formula körülbelül így hangzik: «A királyi felségre akkor száll magasztalások özöne, ha hiveit érdemeikhez méltó jutalmakban részesíti. A király bőkezű adományai közt pedig azok a legalkalmasabbak, a melyek annyival jobban megszilárdítják a híveket állandó hűségükben, a mennyivel bőkezűbben jutalmazza a felség az érdemet». A kérelmet és a királyi elhatározást magában foglaló rész is sokkal bővebb, nem oly chablon-szerű, mint a többi armálisokban. Érdekes, és ez Zsigmond király címéresleveleiben többször előfordul, hogy a szöveg a címert nem az adományozás során írja le, hanem akkor mikor a címerkérő kívánságáról beszél, mondván, hogy ő bemutatott a királynak egy lapot, a melyen ilyen meg ilyen címér volt látható. Mindenesetre kár, hogy az oklevél ép ott a legrongáltabb, a hol a címérleírás van; de annyit e töredékes szövegből is kivehetünk, hogy a kép a leírással egyező.

A Halmai Bor-család multjára vonatkozólag a közölt címéreslevél a legrégebb emlék. Ebből tudjuk meg, hogy a «Bor» ragadványnevet a címérszerző allovázmester vette föl legelső ízben s ez azután átszállott az utódokra. A jászói konvent levéltára a xv. század végétől kezdve számos adatot őrzött meg a család történetéből; ezek azonban annak folytonos hanyatlását, az ősi és szerzett vagyon szüntelen apadását adják tudtúl; csupa birtokeladásról, zálogba vetésről, elidegenítésről szól, birtokadományról, a vagyon szaporodásáról szóló egy sincs köztük. Így azután nem

csuda, hogy az elszegényedett és a megyei életben többé szerepet nem vivő utódoknak régi nemességöket az 1725. évi nyomozás idejében igazolniok kellett és Zsigmond király czímereslevelét a xvi. század óta dívó szokásnak megfelelőleg Abaujvármegye közgyűlésén kihirdettetniök.

A család, melynek a czímereslevél szól, földművelő és kézműves foglalkozásban ma is él Szikszó vidékén. Az elszegényedés oka kétségtelenül a családtagok nagy száma. Magában az armálisban tízennégy családtag kap a fő czímerszerző érdemeinél fogva czímert és ezek

között tíz a király allovázmesterének édestestvére. Az ily szaporaság, mely minden valószínűség szerint a későbbi időben is ismétlődött, még tekintélyes vagyonnak is elaprózására vezet, kivált ha azt újabb adományok és szerzemények nem gazdagítják.

Van rá adatunk, hogy a családtagok tényleg használták a Zsigmond királytól kapott czímert. Mutatja ezt a czímernyerők közt is megnevezett Bor László példája, ki 1436-ban ezzel a czímerrel pecsétel. Természetes azonban, hogy pecséteken a pávatoll-legyezőből igen sokszor buzogányhoz hasonló alak lesz.

II. (XXVII.)

1415. OKTÓBER 20. PERPIGNAN.

I. FERDINAND ARAGONIA KIRÁLYA A HETTYEY- ÉS BÁTÉI-CSALÁDOK TAGJAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije Hettyey Sámuel pécsi püspök családi levéltárában. — Turul 1897. 187.)

Nos Ferdinandus dei gratia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac comes Rosilionis et Ceritanie. Regalem decet excellentiam ex innexa potestate illis, qui armorum insignia preter propria gestare desiderant, si ea devote poscantur, libenti animo et munifico licentiam elargiri. Cum igitur nobiles et devoti nostri, Leustacius, Ladislaus, Elias et Blasius Petri, Nicolaus, Laurentius de Hethye ac Benedictus Egydii de Bactee, oriundi regni Hungarie, certis respectibus et motivis, honorem ipsorum dilatantibus, arma seu insignia nobilitatis antepicta deferre elegerint, nobisque inde supplicaverunt opportunam eis licentiam impertiri; advertentes, quantum sit primordium hominibus volentibus esse claros, singularem seu discretam armorum habere formulam, ab aliquo mundi principum eis indultam, et que in consimilibus principantum fama gloriosius divulgatur, eo potius, si ex remotis partibus talia conferunt oriundis: tenore presentis arma antepicta, quorum campus est blavi coloris, habens quadrangulare girum crocei coloris et in quolibet angulo quendam parvum stipitem bifrontitum rubei cum quodam agello blavi colorum, in cuius campi inferiori parte depictus est quidam scutus (*igly*) rubei coloris, continens in medio quendam leopardum coronatum argenteum, tenens in ore quendam leporem saucium, in summitate [cuius cli]pei depictus est quidam elmus [seu] galea argentea, [cum quodam] coopertorio rubeo [ex fimbriis] frondiferis, cum quadam corona aurea, in cuius culmine per medium eminet quidam leopardus usque ad medium, tenens in ore quendam leporem saucium, eisdem nobilibus et suis filiis, successoribus et heredibus ab eis legitime descendentibus, de certa nostra scientia et expresse desig[nando?] concedimus et donamus. Que quidem arma et insignia ipsi et sui premissi in singulis actibus, locis et rebus, in quibus moris est, deferant et portent affixa vel inscripta, ullo unquam tempore immutanda, quorum pretextu, cum res accadat, in tutamine christiane et orthodoxe religionis et sui veri domini naturalis illa experiantur fideliter cum honore. Nos enim mandamus illustri et magnifico Alfonso principi Gerunde, nostro primogenito precaro et in

regnis et terris nostris generali gubernatori, et post [gressus] nostros utinam, deo propitio, prosperos et longevos legitimo successor, ac nostris et eius successoribus quibuscunque, necnon maiori nostro conestabili, marescallis, armorum capitaneis, vexilliferis, alguatziriis et aliis officialibus nostris et ipsius nostri primogeniti, ad quos spectet, et eorum vicesgerentibus seu locatenentibus, tam presentibus quam futuris, quatenus nostrum presens indultum omniaque et singula in eo contenta teneant firmiter et observent, tenerique et observari faciant ab omnibus inconcusse, iuxta sui seriem plenior, et non contra faciant vel veniant, aut aliquem contrafacere vel venire permittant aliqua ratione. In cuius rei testimonium presentem fieri iussimus nostro sigillo pendenti munitam. Datum Perpiniani, vicesima die Octobris, anno a nativitate domini millesimo quadringentesimo quintodecimo, regnique nostri quarto. Et propter indispositionem persone nostre signata manu nostri primogeniti. A(lfonsus) primogenitus noster.

Az oklevél alsó behajtása alatt jobboldalt: In gratiarum IIII°. Azután: Dominus rex mandavit mihi Paulo Nicholon . . . A behajtáson: Registrata.

A czímer: Balra dőlt pajzs vörös mezejében arany koronás ezüst leopard szájában vérző fehér nyulat tart. Koronás sisak. Sisakdísz: az előtűnő pajzsalak (korona nélkül). Takaró: vörös-fehér. A stilizálás és a kivitel igen kezdetleges, különösen feltűnő a pajzsalak szűk, keskeny volta a pajzs szélességéhez képest.

Az oklevél legnagyobb nevezetessége annak kiadójában van. I. Ferdinánd aragón király címeradományban részesíti a magyar király kíséretének néhány tagját, a Hettyey- és Bárti- (de Bactee) családbelieket akkor, mikor királynnyal spanyol területen, Perpignanban, időztek. Alig hiszszük, hogy párja akadna e kitüntetésnek és hogy spanyol király a xv. század folyamán más magyarnak is adott volna címert.

A kitüntetésről szóló oklevél szövege természetesen merőben eltér a magyarországi formától; egy rokonvonást azonban itt is találunk. A kitüntetett magyarok magok kérik az aragón királyt, hogy a címert abban az ábrázolásban adja nekik, a hogy az oklevél élére festve látható. Ez magyarországi szokás; s így e címertkép is, a spanyol adományozás daczára, magyar felfogásnak, magyar heraldikai érzéknek született. A királyi oklevél a szövegben is leírja

azt, s e pontos leírás, mely még a címert keretéről sem felejtkezik meg, a képpel meg lehetőszen egyezik. A szöveg alján látható kancelláriai jegyzetekben azt olvassuk, hogy az adományt bejegyezték a Ferdinánd aragón király idejében a kegynyilvánulásokról vezetett királyi könyvek (gratiarum) negyedik kötetébe; s az a Barcelonában meglévő hosszú sorozat 2394-ik kötetében, a 114—115. leveleken ma is szóról-szóra olvasható. A spanyol királyi adomány és az oklevél hitelessége ellen tehát kétség nem merülhet föl.

Érdekes találkozás, hogy Zsigmond király ugyanebben az évben pár hónappal előbb (június 23-án) szakasztott ilyen címert ad, csak hogy sokkal szebb kivitelben, a körösmegyei származású Hothwafői Tamadóc Tamás királynő altárnokmesternek és a Doklinai Bothos-családbelieknek. Csak a színek változnak, mintha címertöréssel volna dolgunk. Ez a találkozás is mutatja a címertkép magyar voltát. A Hettyeyeknek okvetetlenül ismerniök kellett, talán rokonság révén is, a Hothwafői címert, hogy ezt a nem közönséges ábrázolást, mely egy vadászati jelenet megörökítése, éppen ebben a formában kérték címertül az aragón királytól.



LMANNUS DPEST

II. (XXVII.) A HETTYEY-CSALÁD ARAGONIAI CZÍMERE 1415.

III. (XXVIII.)

1417. AUGUSZTUS 15. KONSTANCZ.

ZSIGMOND KIRÁLY A BÉKÁSI- ÉS TORDASI-CSALÁDOK ÖSEINEK CZÍMERT ÁD.

(A czimerek levéltárak Hunyadi János kormányzó által 1449. ápr. 13-án Budán kiadott birói átirata igen rongált állapotban a Békássi-család levéltárában. — Turul 1898. 39.)

Nos Joannes de Hwny[ad] regni Hungarie gubernator memorie com[men]damus, quod nobis in octavis festi Epiphaniarum domini unacum [prelatis], baronibus et regni n[obilibu]s in sede nostra iudiciaria sedentibus, [Va]llentibus [littera]tus de Tordas iuxta continen[tiam] li tterar]um nostra[rum] ipsam hic Bude coram nobis facie ad faciem factam fore denotantium, nostram personaliter veniendo in presentiam, [contra circu]msp[ectum] virum Stephanum appathekarium, civem civitatis Budensis, allegavit eomodo, ut quedam littera privilegialis condam domini Sigismundi pie memorie regis Hungarie, factum armorum suorum tangens, erga ipsum Stephanum appathekarium haberetur, quas per ipsum coram nobis exhibere et paria earundem pro se habere vellet; quo audito annotatus Stephanus, civis Budensis, similiter nostram consurgens in presentiam, respondit ex adverso, quod hoc bene verum foret, quomodo dicte littere erga ipsum haberentur, quas coram nobis exhibere et paria earundem eidem Valentino litterato dare promptus esset et paratus; cuius tenor is est:

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie et ceterorum rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus reg[nare] et victoriose triumphare. A claro lumine troni regii, velut e sole r[adii], nobilitates legitimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius [generositatis] insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad [universorum], tam presentium quam futurorum, notitiam harum serie volumus pervenire, quod fideles nostri devoti dilecti, honorabiles viri, domini Michael [lector] ecclesie beati Martini confessoris Scepusiensis ac Nicolaus archydiaconus Saswariensis et Johannes, Strigoniensis, Waciensis et Budensis ecclesiarum [canonici], nostre mayestatis venientes in presentiam, propositis et recensitis ipsorum fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis, sincerisque [com]placentiis utique acceptis et laudandis, quibus ipsi, primum idem dominus Johannes canonicus in Bozne, Istrie, Forisyulii, Lombardie, [Fran]cie, Aragonie, et demum iidem domini Michael lector et Nicolaus archydiaconus in presentibus Almanie partibus, nobis in eisdem pro sacro sancte universalis ecclesie et sacri imperii Romani status reformatione et querenda pace

universis procedentibus et laborantibus, sacro[sanct]o regio dyademati et celsitudini nostre mayestatis, personis et rebus ipsorum non parcendo, indefesse studuerunt complacere, reddideruntque se [gratos] et acceptos, arma seu nobilitatis insignia, in presentium litterarum nostrarum capite depicta, mayestati nostre exhibendo, ab eadem mayestate nostra eadem arma seu nobilitatis insignia ipsis, et per eosdem Johanni et Stephano, filiis Gregorii de Bekas, Valentino¹ de Tordas, et S[tephano] filio de eorundemque Johannis et Stephani necnon Valentini et Stephani heredibus et posteritatibus universis dari et conferri humiliter et devote suppli[carunt]. Unde nos prefatorum Michael]is lectoris ac Nicolai archydiaconi et Johannis canonici gratis affectibus intuentes predictorum obsequiorum gratuita merita, quibus studiis dil[igenti]bus [ac indefe]ssis actenus erga nostram claruerunt maiestatem, qu[otidie] clarent et in antea eo studiosius clarere poterunt, quo se et suos [pre]clarioribus honorum gratiis sentient decora[tos, animo] deliberato et ex certa nostre mayestatis scientia, eisdem dominis Michaeli lectori ac Nicolao archydiacono et Johanni canonico, [et per] eosdem predictis Johanni et Stephano [necnon Valentino et] alteri² Stephano, eorundemque Johannis, Stephani necnon Valentini et alterius Stephani heredibus et posteritatibus unive[rsis], ad prefatorum Michaelis lectoris ac Nicolai [archy]diaconi et Johannis canonici supplicationis instantiam, prescripta arma seu nobilitatis insignia, hic depicta, ac pictoris [magiste]rio distincte descripta, virtute presentium conferimus, ymo de habundantiori plenitudine specialis nostre gratie ad maiorem prelibatorum Michaelis lectoris ac Nicolai archydiaconi et Johannis canonici ac aliorum supradictorum nobilitatis gloriam, proprio motu concedimus, damus et elargimur, ut iidem Michael lector ac Nicolaus archydiaconus et Joh[annes] canonicus ac per eosdem predicti Johannes et Stephanus necnon Valentinus et alter Stephanus, eorundemque Johannis et Stephani ac Valentini et alterius Stephani posteritas u[niversa nata] et nascitura hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris circa principium appropriatis³ coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, a modo [in ant]ea in [preliis, hastil]udiis, torneamentis et in omni exercitio militari gestare valeant pariter et defferre. Gaudeant igitur favore regio, ac de tanto munere singularis gratie antefati Michael [lector] pre[scriptu]s ac Nicolaus archydiaconus et Johannes can[onicus] et alii supradicti eorumque posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regum eorundem in antea soli[detur inten]tio, quanto ampliori favore preventos se con[spiciu]nt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum memoriam perpetuam cum pendenti secreto nostro regio sigillo, quo [ut] r[ex] Hungarie utimur, munitas] prelibatis dominis et aliis su[pra]

¹ Az oklevélben: *Valantino*.

² *altero*.

³ *acpropriatis*.



III. (XXVIII.) A BÉKÁSSY- ÉS TORDASI-CSALÁD CZÍMERE 1417.

scriptis] duximus concedendas. Datum Constantie, in festo assumptionis beate virginis gloriose, anno domini millesimo quadringentesimo decimo septimo, regnorum nostrorum anno Hungarie et ceterorum tricesimo primo, Romanorum vero septimo.

[Nos igitur] p[ar]ia] ipsarum litterarum prefati condam domini i[m]p[er]atoris] presentibus litteris nostris de verbo ad verbum transcribi et transumi facientes, eisdem dominis Michaeli * lectori ac Nicolao ar[chy]diacono, Johanni canonico et aliis predictis pro uberiori cautela duximus [conce]dendas,strarum, quibus sigillum nostrum est appensum, vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Bude, in festo P[asce] domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo qu[adragesimo] no]no.

A ezímer: Balra dőlt pajzs kék mezejében ugró fehér szarvas, felhúzott lábakkal. A szarvas nyakán arany leveles-korona, az agancsok máza is arany. Az arany máz a nagyon megviselt festményen lekopott, csak a barnás alapszín maradt meg. Sisakdísz: két kék szárny között a pajzsbeli szarvas lebegő nyaka, arany abroncs-koronával és arany agancsokkal. Tarkaró: kék-vörös. Az egész ábrázolás balra néz; s az kétségtelenül egy vadászati jelenetet örökít meg, melynek képét a ezímerszerzők előre bemutatták. A ezímeres levél rendkívül rongált állapotban jutott korunkra; a nedvesség nemcsak a szöveg egy részét tette olvashatatlanná, hanem általa a ezímerkép is sokat szenvedett; a színek teljesen elhalványodtak, sok helyt elmosódtak, úgy hogy azokat egészen újból kellett helyreállítani.

A ezímeres levél legnagyobb érdekessége abban van, hogy az nem eredetijében, hanem Hunyadi János kormányzó 1449. évi bírói átiratában maradt korunkra, mely a ezímert Zsigmond király adománya szerint képben is elénk adja. E tekintetben az oklevél hazai emlékeink között egyedül áll.

A fő ezímerszerzők papok: Mihály szepesi olvasó kanonok, Miklós sasvári esperes, a váci káptalan kanonokja és János budai kanonok. A három közül a legutolsó a király kíséretében volt a konstanci zsinat érdekében tett nagy külföldi útja alatt, míg a két előbbi főképen a zsinaton tett királyának nagy szolgálatokat. E kanonokok érdemeiért rokonaik, Békási Ger-

gely két fia, Tordasi Bálint és egy István, kinek családi neve olvashatatlan, is részesek a ezímeradományban.

Zsigmond király eredeti oklevele idők folyamán, hogyan, hogyan nem, nem tudjuk, egy városi polgárhoz, István, budai patikáriushoz került; 1449-ben végre Tordasi Bálint deák, az 1417. évi ezímernyerők egyikének valószínűleg fia, Hunyadi János kormányzó ítélőszéke előtt pörbe idézi a budai polgárt; és előadván, hogy ennek birtokában van Zsigmond királynak oly ezímeradományozó oklevele, mely Bálint deáknak családi ezímerére is vonatkozik: bírói úton követeli a patikáriustól, hogy annak hiteles másolatát engedje át neki. Az armálist őrző budai polgár nem tesz ez előadás ellen semmi kifogást; beismeri, hogy a kérdéses armális nála van; kész azt a kormányzói ítélőszék előtt felmutatni és nincs semmi ellenvetése, hogy Tordasi Bálint deák arról másolatot kapjon. Így jött létre Hunyadi János kormányzónak 1449 április 13-án kelt oklevele, mely Zsigmond király ezímeradományát korunkra juttatta. Ez az oklevél tehát ép úgy felkelti a figyelmet az átírás módja, mint annak kiadója által, mert Hunyadi Jánostól ez a negyedik ismeretes — igaz, jogi természetű nézve, mint bírói átirat, a másik haromtól merőben különböző ezímeres levél.

Hunyadi Jánosról tudjuk, hogy az ország-nagyok 1447. évi végzése szerint, mint az ország kormányzója, csaknem királyi hatalmat gyakorolhatott. Bizonyos korlátokon belül, bir-

* *Michaelis.*

tokadományokkal is gazdagíthatta az érdemeiket; már pedig a birtokadomány nemesítéssel járt; ebből következik, hogy címert is adhattott, mert ez viszont a nemességnek volt járuléka. Bár az említett végzemény a kormányzónak címeradományozási jogáról nem szól: több példából tudjuk, hogy ezt a jogot igénybe vette. Ebben az oklevélben azonban nem új jogot ad, hanem főbirói hatáskörében hiteles másolatban állít ki egy régi jogról szóló oklevelet. A kormányzó tehát itt csak a Zsigmond király okleveléről vett szószerinti másolat hűsége mellett bizonyít, de ezzel nem erősít meg régi jogot.

Az armális átírása egészen abban a formában történik, a hogy magukat a címeres leveleket szokták kiállítani. Itt is a szöveg élén áll a címer; ezután jó a szöveg minden megszakítás, minden új bekezdés nélkül. Érdekes a címerkép másolatánál az, hogy a kormányzó festője elhagyja a lényegtelen keretet, a cí-

mertáblát, és csak magát a címerpajzsot festi összes tartozékaival az oklevél elejére. Kétségtelen, hogy Zsigmond király armálisának címerképe ép oly kerettel vagy táblával volt környékezve, mint Konstanczban kiadott többi címeres levelei; mert Zsigmond nagyszámú címerlevelei közt csak kettőt ismerünk, az 1409. évi Garázda- és az 1431. évi Irsai-félét (l. alább a XIII. táblán), hol a címerpajzs tábla vagy keret nélkül van. Ezt a jelentéktelen címer-alkatrészt egyébként könnyen nélkülözzük.

A címerszerzők közül Békási Gergely leszármazottai ma is élnek. A család által ma használt címer (vörösben koronás zöld halmon könyöklő páncélos kar, mely markában kivont kardot tart, sisakdísz három fehér rózsaszál) azonban teljesen eltér a Zsigmond király által adotttól és arra sincs semmi adat, hogy a család valaha azzal a címerrel élt volna, melyet ősei 1417-ben kaptak.

IV. (XXIX.)

1418. FEBRUÁR 7. KONSTAN CZ.

ZSIGMOND KIRÁLY LÁSZLÓKARCSAI TÖRÖK PÁLNAK ÉS ROKONAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredeti je néhai Paur Iván gyűjteményéből a soproni városi levéltárban. — Turul 1895. 38.)

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus [regnare] et victoriosè triumphare. A claro lumine throni regii, velud e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad universorum, tam presentium quam futurorum, notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus Paulus dictus Török filius Blasii de Lazlokarcha coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis utique acceptis et laudandis, quibus ipse nobis et sacro nostro regio dyademati a longinquis temporibus in nostris agendis prosperis et adversis, persone et rebus suis non parcendo, indefesse studuit complacere, reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia, in presentium litterarum nostrarum capite depicta, maiestati nostre exhibendo, eadem a nostra celsitudine sibi et per eum Stephano filio Nicolai, Michaeli filio Andree et Jacobo filio Ladislai [de . . . falwa], fratribus et consanguineis suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ex liberalitate nostra regia dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos prefati Pauli gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus ipse Bosne ac in presentibus Alamanie partibus, quas nos pro sacrosancte universalis ecclesie, que iam superni luminis gratia illustrante ad verum et unicum eius sponsum pervenit, et sacri imperii status reformatione, duce Christo, qui lux vera est luminum, feliciter perlustravimus, non parcendo rebus suis et persone, sed variis periculis imminetibus se ipsum exponendo, celsitudini nostre intentissimis animi desideriis [pl]acuit se ipsum gratum reddere et acceptum, animo deliberato et ex certa scientia eidem Paulo dicto Török filio Blasii et per eum memoratis Stephano filio Nicolai, Michaeli filio Andree et Jacobo filio Ladislai, fratribus et consanguineis suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis

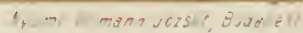
ad prefati Pauli supplicationis instantiam prescripta arma seu nobilitatis insignia, hic depicta ac pictoris magisterio distincte descripta, virtute presentium conferimus, ymmo de habundantiori plenitudine specialis gratie nostre ad maiorem eiusdem Pauli et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam motu proprio concedimus ac presentibus elargimur, ut idem Paulus et alii supradicti eorumque heredes et posteritas universa nata et nascitura hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, amodo in antea in preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari gestare valeant pariter et deferre. Gaudeant igitur favore regio et tanto munere singularis gratie antefatus Paulus et alii supradicti eorumque posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem in antea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum memoriam perpetuam sigilli nostri secreti, quo ut rex Hungarie utimur, appensione pro prefatis Paulo et aliis supradictis iussimus communiri perpetuo et in ewum valituras. Datum Constantie, feria secunda proxima post festum purificationis beate Marie virginis gloriose, anno domini millesimo quadringentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo primo, Romanorum vero octavo.

A czímer: Balra dőlt pajzs kék mezejében kissé balra fordult sárga sörényes oroszlány-arcz, kiöltött vörös nyelvvel. Az arcz balfelébe alulról jobbharánt irányban fekete markolatú egyenes kard fúródik, melynek hegye a koponyán jön ki. A kard hegye, valamint az arcz, a hol a kard benyomul és kijön, vértől csepeg. Sisakdísz: a pajzsalak oly ábrázolásban, hogy az oroszlányfej a sisaktakaróba harap. Takaró: kék-sárga.

A czímerszerző Lászlókarcsai Balázs fia Török Pál; vele együtt több rokona is részes a czímeradományban. A szöveg nem ad bővebb felvilágosítást az érdemeiről, a melyekkel Török Pál a kitüntetésre részesült. Az oklevél, a megszokott módon, csak annyit mond róla, hogy Bosniában tüntette ki magát és hogy királyát az egyházzsakadás megszüntetése érdekében tett utjaira, különösen pedig Németországba és a zsinat színhelyére elkísérte. A «Török» ragadvány-név azt sejteti, hogy a török ellen harczolt; az általa választott és kért czímerkép, a karddal átszúrt oroszlányfej pedig, éppúgy mint Csapi Andrásnak ugyan-

ebben az évben kapott és ugyanazon festő ecsetje alól kikerült czímerében a vetődárdával megsebzett oroszlány, a czímerszerző sebére emlékeztet, melyet harczaiban szerzett.

Annak a festőnek ecsetjét, a kitől ez a czímerkép való, Csapi András czímerén kívül felismerjük a Nagymihályiak és Keresztúri Csese László czímerében (l. az I. füzet IX. és X. tábláin); mindezen armálisok Konstanczban, az 1418. évben febr. 7. és márcz. 29-ike közt keltek. Ugyanettől a festőtől való az Olsvai-czímer is, melyet a király 1418. november 19-én Passauban adományozott (a jászói levéltárban). Jellemző bennök a keretül alkalmazott négyes karám és a czímertábla sarkainak világos zöld vagy lila színe, a sarkokban lévő könnyű virág- vagy lombdísz. Mint gondos festmények, e czímerek kíválnak a Zsigmond királytól eredők közül; heraldikai szempontból sem tehetünk ellenök lényegesebb kifogást. Egyetlen hibának a Lászlókarcsai Török-czímernél a sisakdíszben a kard hegyéről lehulló véresepeket mondhatjuk, melyeket plasztikus ábrázolásban valóban nehéz elképzelniük



IV. (XXIX.) A LÁSZLÓKARCSAI TÖRÖK-CSALÁD CZÍMERE 1418.

V. (xxx.)

1418. APRILIS 4. KONSTAN CZ.

ZSIGMOND KIRÁLY A HASSÁGI FARKAS-, DELNEI KAKAS-, MOCHOLAI-, ÚSZFALVI- ÉS KOMLÓSI-CSALÁDOK
TAGJAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije a jászói orsz. levéltárban. — Turul 1896. 92.)

Commissio propria domini regis.

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victorioso triumphare. A claro lumine throni regii, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad universorum, tam presentium quam futurorum, notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus Martinus filius Johannis Farkas de Hasag coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus servitiis et fideliorum obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis, utique acceptis et laudandis, quibus ipse nobis et sacro nostro regio dyademati a longinquis temporibus in nostris agendis prosperis et adversis, signanter in regno nostro Bozne ac Istrie, Foriinlii et presentibus Alamanie partibus, persone et rebus suis non parcendo, indefesse studuit complacere, reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia in presentiumstrarum litterarum capite depicta maiestati nostre exhibendo, eadem a nostra celsitudine sibi et per eum Dominico, Alberto et Benedicto de eadem fratribus suis, item Johanni Kakas de Delne, Johanni filio Nicolai de Mochola, Paulo et Johanni de Vzfalwa, nec non Martino et Johanni filiis Lorandi de Komlos consanguineis suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis, ex liberalitate nostra regia dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos prefati Martini filii Johannis Farkas de Hasag gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus studiis diligentibus ac indefessis hactenus erga nostram claruit maiestatem cotidieque claret et in antea eo studiosius clarere poterit, quo se et suos singularioribus honorum gratiis sentiet decoratos, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia eidem Martino filio Johannis Farkas et per eum predictis Dominico, Alberto et Benedicto fratribus suis carnalibus, item Johanni Kakas de Delne, Johanni filio Nicolai de Mochola, Paulo et Johanni de Vzfalwa, nec non Martino et Johanni filiis Lorandi de Komlos consanguineis suis, ipsorumque heredibus et

posteritatibus universis, ad prelibati Martini supplicationis instantiam, prescripta arma seu nobilitatis insignia, hic depicta ac pictoris magisterio distincte descripta, virtute presentium conferimus, ymmo de habundantiori plenitudine specialis nostre gratie ad maiorem eiusdem Martini et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam proprio motu concedimus, damus et elargimur, ut idem Martinus et alii supradicti eorumque heredes et posteritas universa, nata et nascitura, hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, a modo in antea in preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari gestare valeant pariter et deferre. Gaudeant igitur favore regio ac de tanto munere singularis gratie antefatus Martinus et alii supradicti eorumque posteritas merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem in antea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad premisorum memoriam perpetuam sigilli nostri secreti, quo ut rex Hungarie utimur, appensione pro prefato Martino et omnibus aliis supradictis iussimus communiri. Datum Constantie, in festo beati Ambrosii confessoris, anno domini millesimo quadringentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo secundo, Romanorum vero octavo.

A címér: Jobbra dőlt pajzs kék mezejében zöld alapon lévő elmélyített ezüst sánczkosárból kinövő természetes medve, nyakán arany abroncs-koronával; szájába előlről fehér nyíl fűródik, melynek hegye a koponya hátulján messzire kinyúl; a nyíl nyomán vércseppek; a medve lábaiban zöld leveles vörös rózsaszálat tart, melynek virága a nyíl-vessző tollas felét részben elfödi. Sisakdísz: a pajzsbeli ábrázolás. A lombszerű takaró: egy színű zöld. Megjegyezzük, hogy képünk nem az oklevél eredetije, hanem annak a XIX. század elejéről való hű másolata után készült, melyen a címeralak inkább farkasnak látszik.

A címernyerők a Tekule-nemzetség sárgái. A fő közöttük Hassági Farkas Márton, a ki e kitüntetésre Bosniában, Istriában, Friaulban és Zsigmond király németországi útjai alatt szerzett érdemeket; az adományban részesek még testvérei és rokonai, Delnei Kakas János, Mocholai János, Úzfalvi Pál és János, Komlósi Márton és János, valamennyien egy ugyanazon nemzetség leszármazottai. E címér-adománygyal ismét egy régi nemzetségünk ősi jelvénye ment feledésbe. Csak töredékes

pecsétani adatok nyomán sejtjük, hogy a Tekule-nemzetség régi címere két szarvas-agancs volt, tehát oly ábrázolás, a melyhez az új címér semmiben sem hasonló. A címerszerzők utódai, és első sorban a ma is élő Úzfalvi Úszok, többé-kevésbé következetesen ragaszkodtak a Zsigmond királytól kért és kapott címérhez, mely a jelképesek sorába tartozik, mert minden valószínűség szerint a fő címerszerzővel megtörtént vadászati eseménynek őrzi meg emlékét.

A címérkép sok tekintetben eltér a Zsigmond korabeliektől. Így mindjárt elhelyezése is; a pajzs jobbra dől, a címérkép jobbra néz, mint Halmai Bor Mihály címérében (I. tábla), holott a túlnyomó többség balra, a király neve felé, van fordítva. Szokatlan, de nem hat rosszúl, a csücsőre állított négyszögnek címérkeretkép való alkalmazása. Némiképp heraldikai hibául róható fel az egyszínű zöld takaró, melynek csak szélei mennek át sárgás árnyalásba; merőben szokatlan az is, hogy a festő a zöld pajzstalaj színét választotta a takaró színéül. Végül a vaskos csőrök aránytalanul nagy a pajzshoz képest.



V. (XXX.) A HASSÁGI FARKAS-, DELNEI KAKAS-, MOCHOLAI-, USZFAJTI- ÉS KOMLÓSI-CSALÁDOK CZÍMERE 1418.

VI. (XXXI.)

1418. JÚLIUS 5. STRASZBURG.

ZSIGMOND KIRÁLY ZEMLÉNYI DÁVIDNAK ÉS ROKONAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije a Bárczay-család levéltárában. — Turul 1892. 12.)

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatic etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni regii, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad universorum, tam presentium quam futurorum, notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus David filius Martini de Zemlin nostre maiestatis veniens in presentiam, propositis et recensitis suis fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis, utique acceptis et laudandis, quibus ipse sacro nostro regio dyademati a longinquis temporibus in nostris agendis, prosperis scilicet et adversis, signanter in Lumbardie, Francie, Anglie et presentibus Almanie partibus, persone et rebus suis non parcendo, indefesse studuit complacere, reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia sibi et per eum Emerico filio Mako patruo ac Georgio filio Nicolai consanguineo fratri suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis dari et conferri humiliter supplicavit. Unde nos prefati David gratis affectibus intuentes fidelium obsequiorum merita, quibus studiis diligentibus ac indefessis hactenus erga nostram claruit maiestatem, cottidieque claret et inantea eo studiosius clarere poterit, quo se et suos singularioribus gratiis sentiet decoratum, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia eidem David et per eum Mako et Georgio predictis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis, ad prefati David supplicationis instantiam, prescripta arma seu nobilitatis insignia, hic depicta ac pictoris magisterio distincte descripta, virtute presentium conferimus, immo de habundantiori plenitudine specialis nostre gratie ad maiorem prelibati David et aliorum supradictorum gloriam proprio motu concedimus, damus et elargimur, ut idem David et alii supradicti, ipsorumque heredes et posteritas universa nata et nascitura hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris nostris circa

principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, ammodo et inantea in preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari et clientali gestare valeant pariter et deferre. Gaudeant igitur favore regio ac de tanto munere singularis gratie antephatas David et alii supradicti eorumque posteritas merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem in antea solidetur intentio, quanto se et suos ampliori preventos conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum memoriam perpetuam cum pendente nostro secreto regio sigillo, quo ut rex Hungarie utimur, prelibatis David et aliis supradictis ipsorumque heredibus et posteritatibus universis duximus concedendas. Datum in nostra imperiali civitate Argentinensi cis Renum, feria tertia proxima post festum visitationis beate Marie virginis, anno domini millesimo quadringentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo secundo, Romanorum vero octavo.

A czímer: Balra dőlt pajzsban ezüst mező; a pajzs felső harmada pajzsfő gyanánt egy fekete vonallal elválasztva; a pajzsfőben a vágó vonalból kiemelkedő három természetes sólyom, kiterjesztett szárnyakkal, sárga csőrrel, balra fordított fejökön vörös sapka, a sapkán hátul S formában hajlott vörös zsinór, végén bojttal. A pajzs alsó része jobb- és balharánt fekete vonalakkal rostélyzott. Sisakdísz: fölfelé keskenyülő vörös magas süveg, felhajtott karimája fehér; a süveg oldalán arany boglárrel összetartott három, szürke-fehér-sárga struccztoll. Takaró: fekete-ezüst, kihajló négy vége vörös. E vörös színnel a festő a czímerkép három főszínét ismételni akarta a takaróban is, mi által azt mindkét oldalt háromszínűvé tette.

Az oklevél, Zsigmond király idejében egész szokatlanul, nem mondja, hogy Zemlén yi Dávid ezt a czímert kérte; hanem a szöveg azt sejteti, hogy annak formája is a király elhatározásából ered. Ez a czímerkép pedig művelődéstörténeti szempontból nem érdektelen. A vadászati czélokra kitanított sólymot mutatja be a szokásos felszereléssel.

A sólyom fején karmazsin-bőrből készült sapka van, melylyel azért takarják el szeméit, hogy vadászat alkalmával a döntő pillanat előtt a sólyom figyelmét semmi se kösse le. Mihelyt a vad felriadt, a vadász a czímerképen is látható bojtos zsinór segítségével lerántja a sapkát a sólyom fejről s ez egyenesen a vadra repül. Közelfekvő a feltevés, hogy a sisakdíszben lévő tollas süveg a királyi solymárok öltözetéhez tartozott.

Az armális szövege nem mondja meg, mi volt a már nemesi állapotban lévő fő czímerszerző; érdemeiről csak általánosságban emlékezik meg, hogy a királyt lombardiai, francia-, angol- és németországi útjaira elkísérte és költséget, fáradságot nem kímélve szolgálta királya érdekeit. Lehetséges, hogy korábban az udvartartásnak volt tagja és a vadászsólyom, mint czímerkép, előbbi udvari tisztére utal.

A czímeradományban Dávidon kívül részes nagybátyja és egy rokona is. Úgy látszik, ezek ez időtájt összes élő tagjai a Zemlén yi-családnak, melynek multjáról ez egy nevezetes oklevél adatain kívül vajmi keveset tudunk.



VI. (XXXI.) ZEMLÉNYI DÁVID CZÍMERE 1418.

VII. (XXXII.)

1418. SEPTEMBER 8. KÖRŰL. ULM.

ZSIGMOND KIRÁLY A GYALÓKAY-CSALÁDBELIEKNEK CZÍMERT ÁD.

(*Eredelije Gyalókay Lajos tulajdonában Budapestén. = Turul 1893. 68.*)

Commissio propria domini regis.

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni regii, velud e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad universorum, tam presentium quam futurorum, notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus Johannes filius Ladislai de Gyaloka, familiaris fidelis nostri grate et sincere dilecti Michaelis filii Ladislai de Sythke nostre maiestatis dispensatoris, coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sinceris[que] complacentiis, quibus ipse nobis et sacro nostro regio diademati a longinquis temporibus in nostris agendis, prosperis scilicet et adversis, signanter in presentibus Alemanie et diversis mundi partibus, quas nos pro sacro sancte universalis ecclesie unione et sancti Romani imperii statu tranquiliore feliciter peragravimus, persone et rebus suis non parcendo, indefesse studuit complacere, reddiditque se gratum et acceptum, hec arma seu nobilitatis insignia, in presentium litterarum nostrarum capite depicta, maiestati nostre exhibita, ab eadem maiestate nostra eadem arma seu nobilitatis insignia sibi et per eum Georgio et Nicolao carnalibus, item Laurentio filio Andree, ac Nicolao filio eiusdem Laurentii, nec non Leonardo filio Nicolai, atque Michaeli filio Johannis de eadem Gyaloka, patrue libus et condivisionalibus fratribus suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis dare et conferre humiliter et devote supplicavit. Unde nos prefati Johannis filii Ladislai gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus studiis diligentibus et indefessis actenus erga nostram claruit maiestatem, cottidieque claret, et in antea eo studiosius clarere poterit et debebit, quo se et suos singularioribus honorum gratiis sentiet decoratos, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia eidem Johanni filio Ladislai, et per eum predictis Georgio et

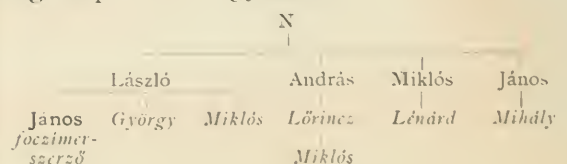
Nicolao carnalibus, item Laurentio, Nicolao, Leonardo et Michaeli patrue libus et condivisionalibus fratribus suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis, ad prefati Johannis supplicationis instantiam, prescripta arma seu nobilitatis insignia, hic depicta ac pictoris magisterio distincte descripta, virtute presentium conferimus, imo de habundantiori plenitudine specialis nostre gratie ad maiorem prelibati Johannis et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam proprio [motu conce]dimus, damus et elargimur, ut idem Johannes filius Ladislai et alii supradicti ipsorumque heredes et posteritas universa, [nata et] nascitura, hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris circa [principium earumdem] . . . appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, ammodo in antea in preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari gestare valeant pariter et possint. [Gaudeant igitur favore] regio, ac de tanto munere singularis gratie antefatus Johannes filius Ladislai, Georgius et Nicolaus, item Laurentius, Nicolaus, Leonardus et Michael eorumque [posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio] ad honorem regum eorumdem in antea solidetur intentio, quanto ampliore favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum memoriam [perpetuam cum pendenti nostro secreto sigillo regio, quo] ut rex Hungarie utimur, prelibatis [Johanni, Georgio, Nicolao, Laurentio] et alteri Nicolao, Leonardo et Michaeli, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis [duximus concedendas. Datum in nostra] imperiali civitate Ulme, feria nativitatis beate Marie virginis gloriose, anno domini millesimo quadringentesimo decimo [octavo, regnorum nostrorum anno Hungarie] etc. trigesimo secundo, [Romanorum vero octavo].

A czímer: Balra dőlt pajzs vörös mezejében nyílt leveles arany korona, három magas ággal; a két szélső ágon egy-egy befelé fordult zöld harkály áll és fejét a korona középső ágához lehajtja. Sisakdísz: a pajzsbeli kép. Takaró vörös-arany. A czímerkép a Zsigmond-koriak közt a legsikerületlenebbek egyike. A korona formátlan; ágai túlságos magasak. A sisak rajza teljesen elhibázott; a sisakdísz nagy és ferde a sisak állásához képest; a sisakról úgyszólván leeszik. A kevés lendülettel megrajzolt takarón a bélés színe, az arany, a túlnyomó, mi által a felső czímerben három ércztárgy, a sisak, a korona és a takaró, került egymás mellé.

A sopronmegyei eredetű fő czímerszerző, Gyalócai János, a király sáfárjának, Sitkei

Mihálynak, volt szolgálatában; ennek volt udvari embere (familiárisa). Zsigmond király kíséretében volt, gazdájával együtt, mikor a király a birodalom és az egyház békéje érdekében hosszú időt Németországban és másutt külföldön töltött. Ekkor kérte és nyerte Ulmban régi nemessége fényének öregbítésére új czímerét, melynek részeseivé közeli rokonait is megteszi.

Az oklevélben felsorolt családtagokat minden valószínűség szerint a következő rokonsági kapocs fűzi egymáshoz:





VII. (XXXII.) A GYALÓKAY-CSALÁD CZÍMERE 1418.

VIII. (XXXIII.)

1418. SEPTEMBER 11. ULM.

ZSIGMOND KIRÁLY SZECSDŐI DEMETERNEK ÉS ROKONAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije a Szecsődy-család levéltárában Egyházas-Szecsődön, Vas megyében. — Turul 1893. 139.)

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victorioso triumphare. A claro lumine throni regum, velud e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sit dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad universorum, tam presentium quam futurorum, notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster grate et sincere dilectus Demetrius filius [Jacobi] de Zechewd coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis utique acceptis et laudandis, quibus ipse a longinquis temporibus in prosperis nimirum scilicet et adversis, et signanter in presentibus Almanie partibus, necnon Francie, Cathalanie, Arragonie, Anglie regnorum ac Flandrie, Hollandie, Pravancie et Selne ducatum partibus, persone et rebus suis non parcendo, indefesse studuit complacere, reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia, in presentium litterarum nostrarum capite depicta, maiestati nostre exhibendo, eadem a nostra celsitudine sibi et per eum David et Johanni filio Stephani et Stephano filio Pauli de predicta Zechewd consanguineis suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ex liberalitate nostra regia dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos prefati Demetrii gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus studiis diligentibus ac indefessis actenus erga nostram claruit maiestatem, quottidieque claret et in antea eo quidem studiosius clarere poterit, quo se et suos singularioribus honorum gratiis sentiet decoratos, animo deliberato et certa nostre maiestatis scientia eidem Demetrio et per eum predictis David, Johanni et Stephano consanguineis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis, ad prefati Demetrii supplicationis instantiam, prescripta arma seu nobilitatis insignia, hic depicta ac pictoris magisterio distincte descripta, virtute presentium conferimus, imo de abundantiori plenitudine specialis nostre gratie ad

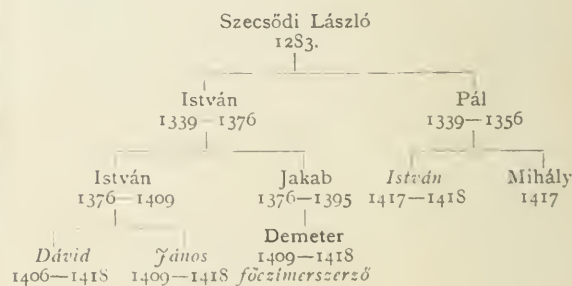
maiores prelibati Demetrii et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam proprio motu concedimus, damus et elargimur, ut idem Demetrius et alii supradicti, ipsorumque heredes et posteritates universe, nate et nasciture, hec arma seu nobilitatis insignia, nimirum prout in presentibus litteris circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, a modo et in antea, ubique in preliis, hastiludiis, concamerationibus et in omni exercitio nobilitari gestare valeant pariter et debeant. Gaudeant igitur favore regio ac de tanto munere specialis gratie antefatus Demetrius et alii supradicti singulari antidoto merito exultent, tantoque ampliori studio ad honorem regum eorumdem in antea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum cautelam perpetuam cum pendentem secreto nostro regio sigillo, quo [ut] rex Hungarie utimur, munitas prelibato Demetrio et suis supradictis duximus concedendas. Datum in imperiali civitate Ulma, die dominica proxima post festum nativitatis beate Marie virginis, anno domini millesimo quadringentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XXXII., Romanorum vero octavo.

A címér: Balra dőlt pajzs; három-ormós vágás által ezüstben és veresben balharánt vágva; az osztályokban egy-egy aranykelyhű rózsza váltakozó színekben (t. i. az ezüst-osztályban vörös, a vörösben ezüst rózsza). Koronás sisak. Sisakdísz: két, ezüst és vörös szárny, mindegyik a pajzsbeli váltakozó színű rózsával megrakva. Takaró: vörös-ezüst. A címér nemes egyszerűsége, kifogástalan heraldikai ábrázolása és a színek összhangja által messze kiválik a Zsigmond király által adott jelenetes és jelentésszerű címerek hosszú sorából és mutatja azt, hogy a címerszerzőben, ki családja jelvényét ebben a formában kérte királyától, megvolt a helyes érzék. A címér a legjobb korszak legkitünőbb példái közt helyet foglalhat.

A Szecsődy-család multja II. Endre király idejéig vihető vissza. A közös ős, Churnuk fia István, 1205-ben kapja adományban a nevet adó vasmegyei Szecsődöt. A címerszerző

Demeter, a család ma élő tagjainak ősatya, Zsigmond király európai nagy útja alatt a kísérethez tartozott. Elkísérte királyát útja legtávolabbi helyeire, Spanyol-, Francia-, Angolországokba, Hollandiába is. E nagy út végeztével Ulmban kapta hűsége és szolgálatai jutalmául szép címérét, melylyel a család azóta is él.

A címéres levélben megnevezett családtagokat a következő rokonsági fok kapcsolja egymáshoz:





VIII. (XXXIII.) A SZECŐDY-CSALÁD CZÍMERE 1418.

IX. (XXXIV.)

1418. NOVEMBER 30. PASSAU.

ZSIGMOND KIRÁLY MILEKI JÁNOSNAK, ROKONAINAK MILEKI ANDRANUSNAK ÉS TORRÓDFALVI GÁLNAK
CZÍMERT ÁD.

(Eredetije a vasvár-szombathelyi káptalan levéltárában. — Turul 1900. 185.)

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presentium (notitiam) habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victorioso triumphare. A claro lumine troni, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad universorum, tam presentium quam futurorum, notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus Johannes filius Ladislai de Milek coram nostra maiestate personaliter constitutus, propositis et in nostri memoriam reductis suis fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sincerisque atque acceptis et laudandis complacentiis, quibus ipse nobis et sacro nostro regio diademati a longinquis temporibus in nostris diversis et predicti regni nostri Hungarie agendis, prosperis scilicet et adversis, persone et rebus suis non parcendo, claritati nostre indefesse et laudabiliter studuit famulari et in antea studebit se gratum reddere et acceptum, arma seu nobilitatis insignia, in presentiumstrarum litterarum capite depicta, maiestati nostre exhibendo, ipsa ab eadem nostra maiestate sibi et per eum Andrani filio Nicolai de eadem, Gallo filio Petri de Thorudfalw, fratribus suis condivisionalibus atque consanguineis, item heredibus et posteritatibus universis dari et conferri humilime et devote supplicavit. Unde nos prefati Johannis gratis affectibus [intuentes] obsequiorum merita, quibus studiis diligentibus et indefessis actenus erga nostram claruit maiestatem, cotidieque claret et in antea eo studiosius clarere poterit et debebit, quanto se et suos singularioribus honorum gratiis sentiet decoratos, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia prefato Johanni et per eum antedictis fratribus et consanguineis ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ad ipsius Johannis indefessibilis supplicationis instantiam prescripta arma seu nobilitatis insignia hic, ut prefertur, depicta ac pictoris magisterio distincte descripta, virtute presentium conferimus, imo de abundantiori plenitudine specialis nostre gratie ad maiorem

prelibati Johannis et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam damus et elargimur, ut iidem Johannes et alii supradicti ipsorumque heredes et posteritas universa, nata et nascitura, hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, amodo in antea in preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari et clientali gestare valeant pariter et deferre. Gaudeant igitur favore regio et de tanto munere singularis gratie antefatus Johannes nec non alii supradicti eorumque posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem in antea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum memoriam perpetuam cum pendente secreto nostro regio sigillo, quo ut rex Hungarie utimur, prelibato Johanni ac aliis supradictis ipsorumque heredibus et posteritatibus universis duximus gratiose concedendum. Datum Patavie cis Danubium, in festo beati Andree apostoli, anno domini millesimo quadringentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo secundo, Romanorum vero nono.

A címér: Balra dőlt pajzs kék mezejében, két-abroncsos kerek ezüst kádból kiemelkedő feketés színű medve, jobb első lábát szájához emeli, nyakán ezüst örv, melyet hátul karika szorít össze, erről egy hosszúkás láncszem áll el, melynek végén ezüst karika. Koronás sisak. Sisakdísz a pajzsalak. Takaró: kék-ezüst. A címér nem valami harcias motívumú, inkább egy tréfás jelenetet örökít meg; jellemző, hogy ezt a furesa címerképet, melyet a festő azután címertani szempontból kifogástalanul rajzolt meg, maga a kitüntetett kérte.

A címerszerző Mileki Jánosról vajmi keveset tudunk; az oklevél a legnagyobb általánosságban emlékezik meg érdemeiről. A család vasmegyei, és róla a XIV. század közepétől a következőnek végéig történik az oklevelekben említés. A XVI. század óta úgy a Mileki családnak, mint a nevet adó helynek nyoma vész.

Mileki Jánossal egyszerre, az ő jó szolgál-

latainak jutalmazásául, rokona Torródfalvi Gál is részes a címéradományban. A rokonsági fokról tájékozva nem vagyunk; annyi azonban bizonyos, hogy Torródfalva vagy későbbi alakjában Tarodfa, Milek közelében, szintén Vasmegyében fekvő hely. A címerszerző Gál után a családról sűrűn találunk említést és azt is tudjuk, hogy a név utóbb Thoródyra vagy Tarródyra változott. A család leszármazása különben a XVI. századtól kezdve ismeretes.

A Siebmacher-féle címergyűjtemény közül is egy Taródy-címert XVI–XVII. századi források után. Ez a címér azonban a Zsigmond királytól származóhoz semmiben sem hasonlít; mert abban kék mezőben zöld alapon a jobb pajzsszélhez támaszkodó sziklafal látszik, melyre egy fekete kecskebak kapaszkodik.

A Zsigmond király által adott medvés címér további használatának, emlékek hiányában, semmi nyoma.



IX. (XXXIV.) A MILEKI- ÉS TORRÓDFALVI-CSALÁD CZÍMERE 1418.

X. (xxxv.)

1422. SEPTEMBER 17. NÜRNBERG.

ZSIGMOND KIRÁLY LESZTEMÉRI IMRE KIRÁLYI ALLOVÁSZMESTERNEK ÉS ROKONAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije Butykov József gyűjteményében S.-A.-Ujhelyen. — Turul 1891. 171.)

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Boemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni cesaree vel regie maiestatis, velud e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria vel regia maiestate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat cesaree vel regie dignitatis. Sane ad universorum notitiam, tam presentium quam futurorum, harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus Emericus filius Johannis de Lyztemer, nobilis comitatus de Wngh, vicemagister agazonum nostre maiestatis, ad nostre celsitudinis accedens presentiam, propositis et declaratis suis fidelitatibus et fidelium obsequiorum meritis, per ipsum nostre claritati exhibitis et impensis, quedam arma seu nobilitatis insignia, in presentium litterarum nostrarum capite depicta, maiestati nostre exhibendo, ab eadem maiestatis nostre celsitudine eadem arma seu nobilitatis insignia sibi et per eum Ladislao et Martino filiis prefati Johannis, carnalibus, item Ladislao filio Pethew, Andree, Johanni et Stephano filiis Mathyus, Jacobo filio eiusdem Stephani, Urbano filio Iwan, Ladislao filio Briccii, Mathie filio Petri et Petro filio Thome de eadem Lyztemer, fratribus et consanguineis suis, cunctisque eorundem fratrum et consanguineorum heredibus et successoribus universis, ex liberalitate nostra dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos diligenti consideratione animadvertentes preclaras fidelitates et fidelium obsequiorum gratuita merita ipsius Emerici, quibus ipse a non paucilli temporis decursu comitive nostre maiestatis adherendo, in diversis nostris et regnorum nostrorum predictorum arduis agendis et expeditionibus difficilimis, sicuti prosperis sic et adversis, sub diversitate locorum et temporum, maiestati nostre se gratum reddidit utique et acceptum; et presertim, dum quibusdam nostris emulis et infidelibus in regno nostro Bozne, iurisdictioni sacre nostre corone Hungarie subiecto, existentibus, qui rebellionis spiritu ducti contra nostram maiestatem recalcitrare pre-

sumserant, ad reprimendam eorum proterviam, congregato nostro valido exercitu, predictum regnum nostrum Bozne subintrassemus, ipse Emericus diligenti animo nostram sequendo maiestatem inibi nobis plurima impendit servitia, per que idem erga nostram maiestatem non immerito potuit commendari; porro etenim, cum pro salubri et diu desiderata sancte matris ac universalis ecclesie et sacri Romani imperii reformatione, in cuius assecutione potiti sumus votis nostris, repellendoque pestifero cismate, quod in eadem ecclesia diu durarat, diversas mundi partes non sine sudorosis nostris laboribus et fatigiis perlustrassemus, ipse Emericus in partibus Foriulii, demum vero Lombardie, Sabaudie, Anglie et Almanie partibus, ubique nostram sequendo maiestatem, se et sua pro nostri honoris incremento fortune casibus submittere non expavit; nichilominusque pridem nobis cum nostre gentis valida potentia pro exstirpatione hereticorum, dei et nostrorum notiorum infidelium, in regno Bohemie pululantium, qui nedum manus sacrilegas in patrimonium Christi inmittentes, bona queque ecclesiarum diripere, verum etiam templa dei per divos nostros predecessores aliosque fideles christicolas cum magnis sumptibus et expensis fundata, pluribusque donis et beneficiis dotata, verterunt in ruinam, nosque tamquam dominum suum naturalem spernentes, vota eorum in personam alterius transferre sunt conati, predictum regnum Bohemie subintrantibus, et tam pro vindicta iniuriarum universalis ecclesie, quam etiam nostrarum toto nostro posse laborantibus, idem Emericus pristine sue fidelitatis non oblitus inter alios nostros fideles pro nostro honore in obtutibus nostre maiestatis cum nostris emulis et fidelibus viriliter et fortiter dimicavit; licet enim ipse Emericus ratione previa maiora antidotorum premia deberet promereri, tamen in aliqualem premissorum laborum suorum recompensationem, prescripta arma seu nobilitatis insignia, hic depicta ac pictoris magisterio distincte descripta, animo deliberato et ex certa scientia nostre maiestatis eidem Emerico vicemagistro agazonum nostrorum et per eum memoratis Ladislao, Martino, Ladislao, Andree, Stephano, Jacobo, Urbano, Ladislao, Mathie et Petro, ipsorumque cunctis fratribus, consanguineis ac heredibus et successoribus universis virtute presentium conferimus, immo de habundantiori plenitudine specialis nostre gratie ad maiorem ipsius Emerici et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam proprio motu concedimus et presentibus elargimur, ut idem Emericus aliique prenotati cunctique eorundem consanguinei et heredes, necnon posteritas universa nata et nascitura hec arma seu nobilitatis insignia ammodo in antea in preliis. hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari gestare valeant pariter et deferre. Gaudeant igitur favore regio, ac de tanto munere singularis gratie antefatus Emericus et alii prenotati eorumque posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem in antea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuam



X. (XXXV.) A LESZTEMÉRI-CSALÁD CZÍMERE 1422.

presentes nostras litteras sigillo nostro secreto, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas prefato Emerico et aliis prenotatis duximus concedendas. Datum in Newremberga nostra imperiali civitate, feria quinta proxima ante festum beati Mathei apostoli et ewangeliste, anno domini millesimo quadringentesimo vicesimo secundo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo sexto, Romanorum duodecimo et Bohemie tertio.

A címér: Balra dőlt pajzs kék mezejében térdben kissé hajlott pánczélos lábszár, a pánczél-czipőn tarajos sarkantyú; a lábszárt boka fölött előlről ezüst tollú arany nyílvevessző szúrja át; a nyílesűcs és a behatolás helyei véresek. Sisakdísz: a pajzsalak. Takaró kék-vörös. Érdekes a takarónak kissé nehézkes, nem nagy lendülettel megfestett alakja, mely kevés behasítással a sisak takarójának eredeti formájához közel áll és nem válik ornamentális modorban tartott lombszerű díszítéssé, mint a Zsigmondkori címerek legtöbbjében.

A címerkép egyszerűsége mellett is tanulságos. Míg az Emlékek I. füzetében közzétett Berekszői-címér (XVII. táblán) a pánczélöltözetnek felső részét, az inget és a sisakot mutatja, a Leszteméri-címér megismertet annak alsó részével, a lábpánczéllal. A rajz szerint ez a korban szokásos sín-pánczél, melynek felszerelését, csatjait, a czipő formáját a címerfestő ritka pontossággal ábrázolja. A sarkantyú formája régészek véleménye szerint magyar. Az a látszólagos szabálytalanság, hogy a takaró két színt, kéket és vöröset mutat, xv. századi címereinkben többször előjön.

Az oklevél a fő címerszerző érdemeit igen részletesen mondja el. E szerint Leszteméri János fia Imre, ungmegyei nemes, a király allovászmestere, Zsigmond elé járult és tőle a maga és sok megnevezett vérrokona, mind Lesztemérik, számára a látható címert kérte. A királyi elhatározásra a címerkérő hűséges szolgálatai és érdemei döntőleg hatottak. Ez érdemek rég időkre mentek vissza. Kezdődnek a xv. század első éveiben Bosniában, mikor az ottani hűtlenek Zsigmond ellen kitűzték a lázadás zászlaját. A lázadók ellen indult királyi hadseregben ott volt Leszteméri Imre és vitézül küzdött király érdekei mellett. Mikor Zsigmond 1414-ben az egyházi béke helyre-

állítása végett külföldi nagy útjára indult, a kitüntetett király kíséretében volt Friaulban, Lombardiában, Savojában, Angol- és Németországban, s itt királyának és az ügynök nagy szolgálatokat tett. Érdemeinek betetőzésül részt vett a csehországi eretnekek elleni harcokban, kik egyrészt az egyházi javakra tették rá kezüket, másrészt pedig Zsigmond személye ellen lázadtak föl. Itt vitézül küzdött király seregében, és aligha esalódunk, ha azt hisszük, hogy a címérben látható megsebzett láb a címerszerző csehországi harezaiban szerzett sebének emléke. E szerint ezt az egyszerű, minden művészet nélkül, de heraldikai érzékkel megfestett címert a jelentéssel bírók közé számíthatjuk.

Mindezen érdemeiről a címereslevél igen melegen, igen elismerőleg szól, és e tekintetben kiválik az armálisok nagy tömegéből, melyek a kitüntetettnek jó szolgálatairól legtöbbször általánosságban, chablonos módon emlékeznek meg. Az is csak az ily kiváló érdemeket szerző egyén armálisában szokott előfordulni, hogy «ámbar ő az elmondottakért nagyobb jutalomra volna érdemes, mégis fáradozásainak legalább némi viszonzásául címert adunk neki». Úgy Leszteméri Imre, mint rokonai régi birtokos nemesek lévén, a címeradomány «nemességök fényének öregbítésére» szolgál.

A címerszerző családjáról, a Lesztemériekről, nem sokat tudunk. Okleveleinkben a névvel már a XIII. század óta találkozunk; különösen sokszor történik a családról említés a leleszi levéltár irataiban. A családi név a zemplénnmegyei Lesztemérről való, s a család is első sorban itt volt honos; de esakhamar elterjedt a szomszédos megyékben is; maga a főcímerszerző is Ungmegyéből való. A családnak a xv. században ő volt kimagasló tagja. Királyra íránt a külföldi utakon tanúsított hű-

ségét nemcsak a címér jutalmazta meg, hanem már korábban is részesült a királyi kegyelem nyilvánulásában. 1418. jún. 25-én Straszburban kelt oklevéllel ő, testvérei és rokonai összes birtokaikra nézve pallosjogot nyernek. Érdekes, hogy ebben az oklevélben Leszteméri Imrének Isztriában, Burgundban és Spanyolországban szerzett érdemei szerepelnek, míg a címéreslevél a többi országokat sorolja föl.

Az armális minden valószínűség szerint az összes akkor élő Lesztemériket a címéradomány részeseivé teszi. Ezek között van a főcímerszerzőnek két testvére és kilencz más vérszerinti rokona. Adatok nem állván rendelkezésünkre, e neveket egymással nemzedékrendi kapcsolatba hozni nem tudjuk; valamint nem vagyunk tájékozva a család további soráról és arról sem, hogy kihalása mely időtájt következett be.

XI. (XXXVI.)

1429. MÁJUS 12. POZSONY.

ZSIGMOND KIRÁLY KÖLKEDI ISTVÁN FIAINAK BIRODALMI CZÍMERT ÁD.

(Eredelije a Meggyesi gr. Somogyiak család levéltárában Pápa-Kovácsiban. — Turul 1896. 36.)

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, nobilibus Johanni, Matheo, Andree et Petro filiis Stephani de Kewlked, fidelibus nostris dilectis, gratiam regiam et omne bonum. Nobiles fideles dilecti. Quamquam regiam Romanam munificentiam cum sole deceat cottidie relucere et iugiter aliquid agere, quomodo regalis nominis gloria possit attolli, illud tamen thezauris eius signanter apponitur, per quod personis providis circumspectionis industria et morum honestate peditis, honor impenditur et digna meritorum premia tribuuntur. Sane attendentes multiplicia probitatis merita, quibus nos et sacrum Romanum imperium ac regnum nostrum Hungarie diligentibus studiis honorastis, necnon sincere fidelitatis obsequia nobis et sacro imperio ac corone Hungarie exhibita, et futuris temporibus per vos et heredes vestros ferventius exhibenda, idcirco animo deliberato, sano principum, comitum, procerum, baronum et nobilium nostrorum et imperii sacri accedente consilio, et de certa nostra scientia, vobis predictis Johanni, Matheo, Andree et Petro et vestris heredibus et cuilibet vestrum arma seu nobilitatis insignia, que vos et parentes vestri per multa annorum curricula habuistis et portare consuevistis, confirmamus et ea de novo damus, concedimus et auctoritate Romana regia vigore presentium gratiosius elargimur; videlicet ut in campo bipartiti coloris, superius glauci, inferius vero nigri, femur cum pede et ungula aquile similiter bipartiti, superius nigri, inferius glauci coloris, cum sagitta transfixo, gestare valeatis atque possitis, misterialiter representando, quod ex inferiori parte pedis quidquid ungula humilitatis et virtutis apprehenderitis, constanter teneatis et . . . sagitta temptationis et adversitatis percussi, aliqua ratione deficientes desperatione frangamini, sed magis ca[r]itatis soliditate firmati ex glauci campi robore inmutabiles perseveretis, et ex galea alarum duplicitate splendidi nigri inferius et glauci colorum superius ad superna desideria quadam contemplatione subvecti evehamini ampliori virtutum eminentia fulciendi, more aliorum militarium nobilium gestare et deferre possitis et [valeatis] ac frui in preliis, torneamentis, hastiludiis et generaliter in

omni exercitio militari et alias ubique locorum iuxta animi vestri beneplacitum, prout hec in presentibus pictoris magisterio per figuras et species congruas distinctius sunt depicta, impedimentis quibuslibet prorsus procul motis. Nolumus tamen, ut per presentem armorum concessionem alicui hominum, quantum ad arma sua, preiudicium aliquid generetur. Gaudeatis igitur favore regio et de tanto pietatis munere etiam proles, posteritas et heredes vestri exultent et tanto fideliori studio ad nostrum et imperii sacri honorem vestra et heredum vestrorum semper solidetur intentio, quanto ampliori preventos vos conspiciatis munere gratiarum. Presentium sub nostre maiestatis sigillo testimonio litterarum. Datum Posonii, anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo nono, die duodecima mensis Maii, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo tertio, Romanorum decimo nono et Bohemie nono.

A hártya alsó behajtásán jobbról: Ad mandatum domini regis Franciscus de Gewicz. Hátán a regisztrálás jegye: R^{ta}.

A címér: Jobbra dőlt pajzs, sárgával és feketével a pajzs felső harmadában vágva (mintha fekete mezőben sárga pajzsfő volna); ebben természetes, a czomb közepe táján elvágott sárga sasláb, karmokkal, fönt a czomb felé barnás tollakkal; az elvágás helyén a hús és a csont kilátszik. A lábat jobbról balra egyenesen sárga nyíl szúrja át, a nyíl tollának középső része vörös, a nyíl nyomán és vasán vércseppek. Sisakdísz: sárgával és feketével jobbharánt vágott zárt szárny pár. Takaró: sárga-fekete.

Az oklevél szerkezete teljesen eltér a magyarországi formától. A címér is, mint ez a birodalmi gyakorlatban szokásos, a hártya közepére van festve, ezért a pajzs is, az ábrázolás is jobbra fordul. A szöveg stílusa, hazai armálisainkhoz képest, merőben idegenszerű. Ilyen például mindjárt a megszólítás formulája: «Kedvelt nemes híveink»; továbbá az a biztosítás, hogy az uralkodó nem akarja, hogy e címér adományozásával valaki jogain sérelem történjék. De legszokatlanabb a szövegben a címér leírásának és különösen magyarázatának módja. A szöveg a sárga színt «glaucus» szóval adja vissza, a mi voltaképpen kékes-szürkét jelent; e ritka latin szó mutatja, hogy e címérben a sárga szín nem aranyat pótol, hanem hogy az valóságos címérszínnek veendő. A szövegben feketének mondott szín a fest-

ményen inkább sötétbarna, a mint hogy a sárga sem azt a tiszta színt mutatja, a melyet címerekben megszoktunk.

A legnevezetesebb a szövegben az a — kissé erőltetett és zavaros — magyarázat, melylyel az uralkodó a címér jelentését értelmezi. E szerint a saskarom azt jelképezi, hogy a mit a kitüntettek az alázatosság és vitézség karmával megmarkoltak, azt bizonyosan meg is tartják. A saslábat átfúró nyíl a kísértéseknek és balszerencsének jelképe, mely őket üldözte; s ha ez alatt megtörttek, szeretetből merítettek a sárga szín által jelzett változatlansággal erőt a további küzdelemre. A sasszárny pedig annak a vágynak jelentője, mely őket felfelé, még több erény gyakorlására készítette. Azt hisszük, hogy a hivatalos címér-magyarázatnak oklevélben ez a legelső példája.

A Kölkedi-testvéreknek adott birodalmi címér nem új; az oklevél világosan mondja, hogy az uralkodó annak a címérnek használatában erősíti meg őket, melyet elődeik és ők maguk is régóta viseltek. A szép címérkép tehát magyar s így a birodalmi címéradomány a magyar heraldika anyagát gyarapítja.

Sajnos, hogy Kölkedi István fiainak, kik az oklevél szerint anyyi megpróbáltatáson mentek keresztül, korábbi és későbbi viselt dolgairól, valamint az egész családról nincs részletesebb tudomásunk.



ARVÓT L. GÖRÖCZ. 1922. ÉV.

XI. (XXXVI.) A KÖLKEDI-CSALÁD BIRODALMI CZÍMERE 1429.

XII. (XXXVII.)

1431. JANUÁR 20. KONSTAN CZ.

ZSIGMOND KIRÁLY A KOLTHAY-CSALÁD TAGJAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetile Kollthay Győző családi levéltárában Nagypáradou. — Turul 1898. 91.)

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Boemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni cesaree aut regie maiestatis, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia sic dependent serenitate, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat cesaree vel regie maiestatis. Sane ad universorum, tam presentium quam futurorum, notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster Dionisius filius Simonis filii Johannis filii Thome . . de Koltha, familiaris fidelis nostri dilecti egregii Leonardi Noffry de Baymocz, in nostre serenitatis accedens presentiam, propositis et declaratis suis fidelibus servitiis, per ipsum maiestati nostre exhibitis et impensis, hec arma seu nobilitatis insignia, in presentium litterarum nostrarum capite depicta, a nostra maiestate sibi ipsi ac fratribus suis infrascriptis ipsorumque heredibus ex nostra regia liberalitate dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos attentis et consideratis fidelitatibus et fidelium servitiorum preclaris meritis, virtuosis gestis et sinceris complacentiis annotati Dionisii, quibus ipse maiestati nostre in nonnullis nostris et regni nostri Hungarie predicti agendis et expeditionibus studuit, eoque ferventius et diligentius in antea studebit complacere, quo se et suos singularibus honorum gratiis sentiet fore decoratos, prescripta arma seu nobilitatis insignia, in principio seu capite presentium litterarum depicta et arte pictoria palpacius signata ac distinctius expressata, prefato Dionisio filio Symonis et Nicolao * Dionisi filii Symonis ipsorumque heredibus et posteritatibus universis [animo deliberato et ex certa nostre maiestatis] scientia dedimus, donavimus et contulimus, ymo ex [habundantiori plenitudine nostre] specialis gratie [proprio motu concedimus] et presentibus elargimur, ut ipsi et eorum heredes ac posteritates universe

* Két sor olvashatatlan.

predicta arma [seu nobilitatis insignia more aliorum armis huiusmodi utentium a modo in] antea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, anulis, cortinis, velis, [papilionibus, domibus et generaliter in quarumlibet rerum] et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo gestare, eisdemque uti, frui et gaudere valeant atque possint, quodque [ipsi et eorum quilibet cunctaque ipsorum posteritas] eisdem gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri procures et clientes regni nostri [armis huiusmodi utentes] quomodolibet, consue[tudine vel de iure, freti sunt et gavis], gaudeant et fruuntur, ac de tanto singularis et specialis gratie antidoto merito exultent, tantoque ampliori studio ad honorem regalis [dignitatis eorum in antea solidetur intentio, quanto se largiori] favore regio preventos conspiciunt et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuam presentes litteras nostras secreto sigillo [nostro, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti] communitas prefato Dionisio filio Symonis aliisque prescriptis duximus concedendas. Datum Constantie, in festo beatorum Fabiani et Sebastiani martirum, [anno domini millesimo] quadringentesimo tricesimo primo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XLV., Romanorum vigesimo primo et Bohemie undecimo.

A ezímer: Balra dőlt pajzs ezüst mezejében lebegő zöld hármassal álló kék báránnyal; felemelt bal első lábában hosszú nyelű, fönt gombos keresztben végződő rudról lecsüngő vörös templomi zászlót tart. Sisakdísz: a pajzsbeli ábrázolás; az állat szarvain itt egy fekvő félhold nyugszik, a félhold ölén hatágú csillag. Takaró: kék-vörös (a takaró felső kihajlásai jobbról arany színűek, balról ezüstözöttek). A festmény rendkívül rongált állapotban van, a színek elmosódtak, különösen a vörös szín változott át téglaszínre, a sisakdísz félholdjának és csillagának máza, valamint a templomi zászló ki nem vehető; ugyanott a bárány két fülét az eredeti ezímerképen egy-egy rózsaszerű virág környezi, a mi képünkön nem látszik.

A ezímerszerző Kolthai Dénes, Zsigmond király kiváló hívének Bajmóczy Noffry Lénárdnak udvari embere; érdemeiről az oklevél teljes általánosságban emlékezik meg. Ő szerzi meg a címert családja tagjainak is, kikről azonban közelebbi felvilágosítást nem kapunk,

mert az oklevélben éppen e helyen két sor olvashatatlan. Az általa kért ezímerkép, az Isten báránnya, kétségtelenül a címert szerző vallásosságára emlékeztető motívum. Feltűnő a sisakdíszben előjövő félhold és csillag, mely nem a pajzsbeli ábrázolás ismétlése. E két alaknak nagyságából, feltűnő helyen való alkalmazásából és az egyik alkatrésznek, a csillagnak, a címertáblán való többszörös ismétléséből majdnem arra lehetne következtetni, hogy ezzel a címert nemzetségi leszármazást akar jelezni. Igaz, hogy a Huntpázmán nemzetségnek ilyen a címere, de arra nincs semmi nyom, hogy a Kolthai-család ennek a leszármazottja.

A vasmegyei eredetű és ma is élő családról csak annyit tudunk, hogy nevők régen Kolthai Domján volt; utóbb azonban a második név elmaradt. Egyes családtagokról már a XIV. század óta vannak adatok; az összefüggő leszármazást és a család történetét azonban nem ismerjük. Megjegyezzük, hogy a Zsigmond királytól eredő ezímer ma is használatban van.



XII. (XXXVII.) A KOLTHAY-CSALÁD CZÍMERE 1431.

XIII. (XXXVIII.)

1431. OKTÓBER 2. FELDKIRCH.

ZSIGMOND KIRÁLY JERSAI (IRSAI) LÁSZLÓNAK ÉS ROKONAINAK, ÜGYSZINTÉN SZENTBALÁZSI SZELE
GYÖRGY FIAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában. — Tural 1900. 31.)

Commissio propria domini regis.

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex. Omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presentium notitiam habituris, salutem in eo, qui regibus dat regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni cesaree aut regie maiestatis, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia maiestate sic dependent, quod non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat cesaree vel regie claritatis. Sane ad universorum, tam presentium quam futurorum, notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster Ladislaus filius Pauli filii condam Johannis de Jersa, familiaris fidelis nostri Pauli filii condam Stephani filii bani de Alsolindua, aulici nostre maiestatis, in nostre maiestatis accedens presentiam, propositis et declaratis fidelibus suis servitiis per eum maiestati nostre exhibitis et impensis, hec arma seu nobilitatis insignia, in presentium litterarum nostrarum capite depicta, a nostra maiestate sibi ac patri et fratribus suis infrascriptis, ipsorumque heredibus ex nostra regia liberalitate dari ac conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos attentis et consideratis fidelitatibus et premissorum fidelium servitiorum meritis annotati Ladislai, quibus ipse cum prefato domino suo procedendo et etiam alias in diversis nostris et regnorum nostrorum expeditionibus, sicuti prosperis sic et adversis, maiestati nostre studuit, eoque ferventius ac diligentius in antea studebit complacere, quo se et suos singularibus honorum gratiis sentiet fore decoratos, prescripta arma seu nobilitatis insignia, in principio seu capite presentium litterarum nostrarum depicta et palpatius arte pictoria figurata ac distinctius expressata, prefato Ladislao et per eum antefato Paulo patri ac Georgio, Thome et Francisco filiis condam Stephani filii pretacti Johannis, necnon Benedicto filio condam Johannis filii memorati Stephani de dicta Jersa, fratribus patruelibus, item Jacobo et Blasio filiis condam Georgii dicti Zele de Zenthbalas, proximis ipsius Ladislai, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus et contulimus, ymmo ex habundantiori plenitudine nostre spe-

cialis gratie proprio motu concedimus et presentibus elargimur, ut ipsi et eorum heredes ac posteritates universe predicta arma more aliorum armis huiusmodi utentium amodo in antea ubique in preliis, hastiludiis ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, anulis, cortinis, velis, papilionibus, domibus, et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub mere* et sincere nobilitatis titulo gestare, eisdemque uti, frui et gaudere valeant atque possint, quodque ipsi et eorum quilibet cunctaque ipsorum posteritas eisdem gratiis, honoribus, et libertatibus, quibus ceteri proceres nobilesque et clientes regni nostri, armis huiusmodi utentes, quomodolibet freti sunt et gavis, gaudeant et perfruantur, ac de tanto singularis et specialis gratie antidoto exultent tantoque ampliori studio ad honorem regalis dignitatis eorum in antea solidetur intentio, quanto se largiori favore regio preventos conspiciunt et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuam presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, inpendenti communitas, prefato Ladislao aliisque prescriptis duximus concedendas. Datum in Feldkirchen, feria tertia proxima post festum beati Michaelis archangeli, anno domini millesimo CCCC. tricesimo primo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo quinto, Romanorum vigesimo secundo et Bohemie duodecimo.

A címér: Balra dőlt pajzs kék mezejében arany leveles-koronán könyöklő pánczélos bal-kar közelővel ellátott ezüst keztyűs markában rövid nyelvű ezüst tollas buzogányt tart. Sisakdísz: a koronán nyugvó pajzsalak. Takaró: kék-ezüst. A rendkívül rongált állapotban fenmaradt címérképét keret nem környezi, és e tekintetben a Zsigmond király által adott címerek közt csak egy párja akad: a Garázda-nemzetség 1409. évi címere. A címérben érdekes a buzogány alakja, mely a tollas és nem a nálunk akkor jobban elterjedt csillagos formát mutatja. A rajz, a felfogásban és az arányokban, feltűnőleg egyezik a Vajdai- és Jánoki-családok címérével, mely egy hónapra reá, szintén a tiroli Feldkirchben készült (l. az I. füzet XV. tábláján). A kettő minden valószínűség szerint egy festő műve.

A fő címérszerző a zalamegyei Jersai (Irsai) László, Alsólivndvai Bánffy Pál udvari embere. Az általa kért és kétségtelenül vitézi voltára emlékeztető címér részesei rokonai, a Jersaiak és ezenfelül Szentbalázsi Szele György két fia, Jakab és Balázs. Az oklevél-

ben az a nevezetes, hogy a két utóbbi néhány évvel az előtt, 1428 jun. 22-én Galambócz vára alatt kelt oklevéllel, már részesült címéradományban; ekkor családi nevük még Kökényesi, a címér pedig egészen más (l. az I. füzet XII. tábláján). Noha 1428-ban ők maguk kéri a királyt, hogy griffet adjon nekik címérül, 1431-ben nemcsak újabb címéradomány részesei, hanem nyoma van annak is, hogy a griff helyett ezt a fiatalabb címérképét tényleg használták.

A címérkép az adományozottak közt talán legrégibb példája azon tipikus magyar címereknek, melyekben fegyvert (kardot vagy buzogányt) tartó könyöklő kart látunk. Ilyenekben XVI—XVII. sz. heraldikánk különösen gazdag. Megszoktuk ezeket katonai pályán érdemeket szerző egyének jelvényeül tekinteni. A Jersai-armális nem részletezi azokat az érdemeket, melyekkel a címérszerző a király kegyelmére részolgált; teljes általánosságban emlékezik meg róluk; csak annyit tudunk meg, hogy Jersai László első sorban urának, Bánffy Pálnak csapatjában tüntette ki magát.

* Az eredetiben: *mero*.



XIII. (XXXVIII.) AZ IRSAI- ÉS SZENTBALÁZSI SZELE-CSALÁD CZÍMERE 1431.

XIV. (XXXIX.)

1434. MÁRCZIUS 12. BÁZEL.

ZSIGMOND CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY A KARCSAI- ÉS GENCSI-CSALÁDOK TAGJAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában. — Turul 1898. 143.)

Relatio Emerici filii waywode de Marczaly.

Sigismundus dei gratia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, tibi fideli nostro Petro filio Blasii filii Andree de Karcha, familiari fidelis nostri magnifici Georgii de [Hedrech]war, salutem et gratiam nostram et omne bonum. A claro lumine troni cesaree aut regie maiestatis, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia serenitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat imperatorie aut regie claritatis. Sane attentis et consideratis tuis fidelitatibus et fidelium servitiorum meritis, quibus tu in nonnullis nostris factis et agendis [sub locis et temporibus opportunis] et presertim in presentibus Alemanie partibus maiestati nostre studuisti diligenter a modo et diligentius in antea studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum gratiis a nostra maiestate concipias fore decoratos, tibi et per te prefato Blasio patri, nec non Gregorio filio Johannis de Gench ac Johanni filio [Ladislai?] de predicta Gench, fratribus condivisionalibus tuis, tuisque et ipsorum heredibus et posteritatibus universis hec arma sive signum armorum, que in principio seu capite presentium litterarum nostrarum appropriatis coloribus arte pictoria figurata sunt et depicta, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus et contulimus, imo ex habundantiori plenitudine nostre singularis gratie concedimus et presentibus elargimur, ut tu vestrique heredes et posteritates universe pretacta arma seu armorum insignia more aliorum armis huiusmodi utentium modo et inantea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, sigillis, annulis, cortinis, velis, papilionibus sive tentoriis, et generaliter in quibuslibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis et singulis cuiuscunque conditionis, preeminentie et status, gradus vel dignitatis existant, harum notitiam ewo habituris. insignitos dici, nominari et teneri volumus, et per omnes reputari, gestare, ac omnibus et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri procures, nobiles, milites et clientes regni nostri huiusmodi

armis utentes quomodolibet, de iure vel consuetudine, freti sunt et gavisi, gaudere et frui possitis et valeatis, de talique singularis et specialis gratie antidoto merito exultetis, ac tanto ampliori studio ad honorem cesaree ac regie maiestatis vestra in antea solidetur intentio, quanto vos largiori cesareo ac regio favore preventos conspiciatis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuam presentes litteras nostras sigillo nostro secreto, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas duximus concedendas. Datum in nostra imperiali civitate Basiliensi, in festo beati Gregorii pape, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo septimo, Romanorum vigesimo quarto, Bohemie quartodecimo, imperii vero primo.

A czímer: Balra dőlt pajzs ezüst mezejében a pajzslábban lévő kék felhőből kinövő, ezüsttel fegyverzett griff, kék szárnyakkal; a griff farka sárga. Sisakdísz: a kinövő griff (a kiöltött nyelv itt sárga). Takaró: vörös-kék. A takaró úgy van stilizálva, hogy a griff vörös máza a takaróban folytatódik. A címerrajz hibátlan, különösen szép az, hogy a sisakdísz színe a takaróba átmegy; a színezés ellen csak azt a kifogást tehetjük, hogy a címéralak csőrének és karmainak ezüstje helyett jobb lett volna, az ezüst mezőre való tekintettel, aranyat választani.

A címerekép teljesen azonos azzal, a mit Kökényesi György fiai 1428 június 22-iki armálissal kapnak. (L. az I. füzet XII. tábláján.) A képen csak az a különbség, hogy ott a griff nem felhőből, hanem koronából emelkedik ki, és hogy a pajzsbeli korona a sisakon ismétlődik. Ellenben ott más a színezés; a Kökényesi-czímer griffje is kék és vörös színben van tartva, a színek sorrendje azonban más. Érdekes példája annak, hogy egy ugyanazon címerekép más színezés által miként válik új címerré.

A fő címerszerző családjáról keveset tudunk. A Karcasaiak a XIII. század óta az esztergomi érsekség nemesei közt szerepelnek; és valószínűleg a pozsonymegyei Ethrekarsa adta családi nevüket. Karcsei Péter, a ki a címert kapja, egy főúrnak, Hédervári Györgynek, állott szolgálatában. Hihetőleg ebben a minőségében kísérte urával együtt a királyt a bázeli zsinatra, melynek tartama alatt hűségét és különösen Németországban tett szolgálatait nemesi czímer jutalmazta. A címéradományban részes atyja Balázs és két osztályos atyja fia, Gencsi Gergely és János. Mily rokonsági fokban állottak ezek a fő címerszerzőhöz, nem tudjuk. Valószínű azonban, hogy ezek is érseki, tehát egyházi nemesek voltak.

A címéres levél szövege teljesen formulaszerű; a jutalmazott által szerzett érdemeiről csak általánosságban emlékezik meg; arról sines benne szó, hogy a címert ebben a formában maga a család kérte. Szerkezetét tekintve azonban a birodalmi kancellária kiadványaihoz közelebb áll, mert üdvözlő formulájában közvetlenül a kiténtetettet szólítja meg.



XIV. (XXXIX.) A KARCSAI- ÉS GENCSEI-CSALÁDOK CZÍMERE 1434.

XV. (XL.)

1434. ÁPRILIS 20. BÁZEL.

ZSIGMOND CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY BÁSZNAI JÁNOS ÉS ANTAL TESTVÉREKNEK BIRODALMI CZÍMERT ÁD.

(Eredetije néhai Paur Iván gyűjteményéből a soproni városi levéltár tulajdonában. — Turul 1897. 91.)

Sigismundus divina favente clementia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, providis Johanni de Baszna et Anthonio fratri suo, fidelibus nostris dilectis, gratiam suam et omne bonum. Fideles dilecti. Quamvis imperialis celsitudinis magnificentiam cum sole deceat quotidie relucere et iugiter aliquid agere, ex quo cesarea nostra gloria possit attolli, illud tamen thesauris eius signanter apponitur, per quod personis ydoneis circumspectio-
nis industria et morum honestate predictis honor impenditur et digna meritorum premia tribuuntur. Sane attendentes multiplicia merita probitatis, quibus nos et sacrum Romanum imperium ac coronam regni nostri Hungarie diligentibus studiis honorastis, necnon sincere fidelitatis obsequia nobis et sacro Romano imperio ac corone regni nostri Hungarie exhibita et futuris temporibus per vos et heredes vestros ferventius exhibenda, ideo animo deliberato sanoque fidelium nostrorum accedente consilio et de certa nostra scientia vobis, predictis Johanni et Anthonio, et heredibus vestris legitimis arma sive nobilitatis insignia, videlicet clipeum cum campo diviso seu bipartito a cornu sinistro partis superioris eiusdem clipei per medium et usque deorsum blavei et albi colorum, in quo unicornis in parte anteriori albi et parte posteriori blavei seu lazurei colorum continetur, et super clipeum galeam seu cassidem cum tectura, super qua ale blavei et albi colorum habentur, dedimus, concessimus, damus, concedimus et auctoritate Romana cesarea vigore presentium gratiosius elargimur, prout hec pictoris magisterio figuris et coloribus congruis in presentis littere medio clarius et distinctius sunt depicta; decernentes et hoc Romano cesareo statuentes edicto, quod eadem arma et nobilitatis insignia gestare et deferre possitis et ipsis more aliorum nobilium militarium uti ac frui in preliis, bellis, duellis, hastiludiis, anulis, sigillis, signetis et alias ubique locorum et terrarum tam ad serium quam ad iocum iuxta vestre beneplacitum voluntatis, impedimentis quorumlibet penitus procul motis. Nolumus tamen, ut per presentem armorum concessionem alicui hominum, quantum ad arma sua, preiudicium aliquod generetur. Gaudeatis igitur favore cesareo et de tanto pietatis munere etiam proles,

posteritas et heredes vestri exultent et tanto fideliori studio ad nostrum et imperii sacri ac corone regni nostri Hungarie honorem vestra et heredum vestrorum semper solidetur intentio, quanto ampliori preventos vos conspiciatis munere gratiarum. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostre donationis, largitionis, concessionis et gratie paginam infringere aut ei quovis ausu temerario contraire, prout nostram indignationem gravissimam voluerit artius evitare. In cuius rei memoriam et robur presentes fieri iussimus et sigillo imperialis nostre maiestatis communiri. Datum in civitate Basiliensi, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto, proxima feria tertia ante festum sancti Georgii martiris, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo octavo, Romanorum vigesimo quarto, Bohemie decimo quarto, imperii vero primo.

A hártlya alsó behajtásán jobbról: Ad mandatum domini imperatoris, domino Casparo cancellario referente, Petrus Kalde prepositus Northusensis. Hátán a regisztrálás jele: Rta.

A birodalmi címér: Jobbra dőlt pajzs kékkel és fehérrel balharánt vágott mezejében ágaskodó egyszarvú váltakozó színekben. Sisakdísz: kék-fehér tekercs fölött kék és fehér szárnypár. Takaró: kék-fehér. (Megjegyezzük, hogy a színes kép tévesen mutatja aranynak a sisakot, mert az a rendes ércszínű.) A címér egyszerűségénél, jó rajzánál és színeinek harmóniájánál fogva a legszebbek közé tartozik.

A címeres levél szövege eltérő a magyarországi formától. A kitüntetett testvéreket megszólítja: «Kedvelt híveink». A címert a szövegben leírja és ez a leírás az oklevél közepére festett képpel teljesen megegyezik. A képnek e helyzete következtében a pajzs hajlása is jobbra, az uralkodó neve felé történik. Az oklevél befejező formulái csaknem szószerint egyeznek az öt évvel azelőtt kiadott Kölkedi-féle armális szövegével (I. e. füzet XI. sz. oklevelét). Szóval e formulák mindenben a birodalmi kancellária gyakorlatát tükrözik vissza; abban azonban eltér a szöveg a Kölkedi-félétől, hogy ez nem adja a címérkép magyarázatát.

A birodalmi címert kapó testvérek családjáról semmit sem tudunk, még azt sem,

hogy nevöket honnét vették. Bászna van Erdélyben és van Zalamegyében a zalavári apátságához tartozó birtokok közt. Valószínűbb, hogy a családi név az előbbtől ered. A kitüntetettek érdemeiről az oklevél bővebb felvilágosítást nem ad. Hogy magyarországiak voltak, kétségtelen a szöveg azon többszörös hivatkozásából, mikor a birodalomnak tett szolgálatokon kívül a magyar szent korona iránt szerzett érdemeiket magasztalja. Az oklevél keltezési helye arra mutat, hogy az uralkodó kíséretében voltak, mikor Zsigmond a római császárkoronázásról a bázeli zsinatra ment. Ez az ünnepélyes alkalom, ép úgy mint a konstanci zsinat, sok hasonló kitüntetésnek volt okozója.

Az oklevél első közlője, Schönherr Gyula, felemlíti, hogy annak keltével csaknem egy időben, 1433-ban, egy Bászna János az esztergomi érsek kancellárja volt s mint ilyen országos ügyekben járatos ember. Habár valószínű, hogy ez az érseki kancellár pap volt, míg a címert nyerő Bászna János — a szöveg nyomán — úgy mutatkozik be előttünk, mintha világi egyén volna: nincs kizárva a lehetőség, hogy a két Bászna János egy és ugyanaz.



XV. (XL.) A BÁSZNAI-CSALÁD BIRODALMI CZÍMERE 1434.



XVI. (XLI.)

1434. DECZEMBER 23. POZSONY.

ZSIGMOND CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY KISTÁRKÁNYI DÉNESNEK ÉS ROKONAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije az orsz. levéltárban 13.000 Dipl. sz. a. — Turul 1895. 162.)

Commissio propria domini imperatoris.

Sigismundus dei gratia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, tibi fideli nostro, Dyonisio filio Nicolai filii Ladislai de Kystarkan, salutem gratiamque nostram cesaream et omne bonum. A claro lumine throni cesaree aut regie maiestatis, velut e sole [radii, nobili]tates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia maiestate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non perveniat cesaree aut regie claritatis. Sane attentis et consideratis tuis fidelitatibus et fidelium servitiorum meritis, quibus tu in nonnullis nostris agendis et expeditionibus sub locorum et temporum varietate, et presertim in Alamanie, Lombardie, Tuscie et aliis Italie partibus, ad quas intravimus, et pro susceptione duarum coronarum nostrarum imperialium, quarum unam in Mediolano, aliam vero et ultimam in alma urbe Romana in basilica beati Petri principis apostolorum de manibus sanctissimi domini nostri Eugenii pape quarti, more divorum imperatorum, nostrorum videlicet predecessorum, feliciter suscepimus, unacum nostra maiestate continue procedendo nobis semper tuo pro posse studuisti, eoque ferventius et diligentius inantea studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum gratiis a nostra celsitudine conspexeris fore insignitum: tibi et per te Johanni, Benedicto et Oswaldo carnalibus, item Andree filio Benedicti filii dicti Ladislai, necnon Nicolao filio Mathius de eadem Kystarkan, uterinis fratribus tuis, vestrisque heredibus et posteritatibus universis, hec arma seu nobilitatis insignia, que in principio seu capite presentium litterarum nostrarum suis apropiatis coloribus arte pictoria figurata sunt et depicta, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus et contulimus ac ex habundantiori plenitudine nostre specialis gratie concedimus et presentibus elargimur, ut vos vestrique heredes et posteritates universe pretacta arma seu nobilitatis insignia more aliorum armis utentium a modo in posterum ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, [nec non] sigillis, annulis, cortinis, velis, papilionibus sive tentoriis, et generaliter in quarumlibet rerum et

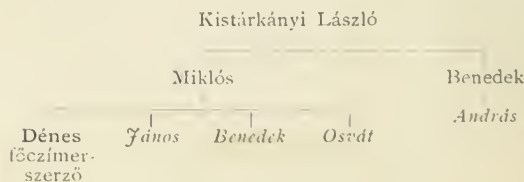
expeditionum generibus sub [mere et] sincere nobilitatis tytulo gerere, gestare, ac omnibus et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri nobiles militesque et clientes regni nostri armis utentes quomodolibet, consuetudine vel de iure, freti sunt et gavis, gaudere et frui valeatis atque possitis, de talique singularis et specialis gratie antidoto merito exultetis, ac tanto ampliore studio ad honorem cesaree ac regie maiestatis vestra in posterum solidetur intentio, quanto vos largiori cesareo atque regio favore preventos conspicitis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuam presentes litteras sigillo nostro secreto, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas vobis duximus concedendas. Datum Posonii, proxima feria quinta ante nativitatem Cristi, anno eiusdem millesimo quadringentesimo tricesimo quarto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo octavo, Romanorum vicesimo quinto, Bohemie quinto decimo, imperii vero secundo.

A czímer: Balra dőlt pajzs kék mezejében balra fordult álló férfi, sűrű göndör hajjal, őszülő bajuszzsal és körszakállal; öltözete szabályos ránczokba szedett, térdig érő fehér ing, melyen elől és hátul felülről az ing alsó széléig érő keskeny fekete esík látszik; az alak lábai meztelenek, jobb lábával előre lép; a férfi arcza véres. Az alakkal szemben ágaskodó természetes farkas, két első lábával a férfi mellére támaszkodik; a farkas szügyét alulról balharánt irányban vasmarkolatú egyenes kard szúrja át, a kard markolatánál és kiálló hegyén vércseppek. A férfi jobbjaival a farkasnak mellére támasztott két lábát, felémelt baljával az állat orrát fogja. Koronás sisak. Sisakdísz: kék szárnyon balra fordult farkasfej és nyak; a szárny balszélén lévő stilizált kék-fehér felhőből két meztelen kar nyúlik ki; a felső jobbkar a farkas orrát, az alsó balkar az állat alsó állkapcsát fogja. Tarkaró: kék-fehér (ezüst).

A jelenetes czímer valósággal beszél, elmesél egy epizódot, mely a czímerszerzővel megtörtént. Szinte kiolvassuk a képből, hogy Kistárkányi Dénest éjjel, álmában meglepi egy farkas; és ő ilyen pörén, éjjeli pongyolában, egy szál karddal és puszta kézzel diadalmasan megküzd vele. A festő e jelenetet a maga teljességében, a czímerszerzőt arczkép-

szerű hűséggel ábrázolva, veszi fel a czímerbe, míg a sisakdíszben az átélt küzdelmet csak részleteiben, és némileg módosítva, ismétli. Ügyességre vall, hogy e jelenetes és jelentéses sisakdísz kisegítő gyanánt választott szárnyon alkalmazza; másrészt azonban nem helyes, hogy a pajzsot túlságosan magasnak és keskenynek rajzolta. A kép jelentéssel bíró és arczképszerű hűségre törekvő czímereink közt — igaz, a heraldikai szépség rovására — kiváló helyet foglal el.

Kistárkányi Dénes az oklevél szerint leginkább azzal szolgált rá a király kegyelmére, hogy urát császárrá történt koronáztatásakor útjaiban kísérte. Jelen volt Milanoban, hol a lombard vaskoronával és Rómában Szent Péter templomában, hol IV. Eugén pápa a császári koronával övezte Zsigmond fejét. Érdemeiért rokonai is részesek a czímeradományban; ezekről — egy családtag hijján, kinek rokonsági fokát megállapítani nem tudjuk — az oklevél adatai nyomán a következő kis táblázat állítható össze:





XVI. (XLI.) A KISTÁRKÁNYI-CSALÁD CZÍMERE 1434.

XVII. (XLII.)

1435. JANUÁR 3. POZSONY.

ZSIGMOND CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY A SZENTBENEDEKI-CSALÁD TAGJAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije Vasvármegye levéltárában Szombathelyen. Furtul 1900. 143.)

Relatio Mychaelis Orzaag thesaurarii.

Sigismundus dei gratia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, tibi fideli nostro, Blasio filio condam Bartholomei de Zenthbenedek, salutem gratiamque nostram et omne bonum. A claro lumine troni cesaree aut regie maiestatis, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia sic dependent serenitate, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat cesaree aut regie claritatis. Sane attentis et consideratis tuis fidelitatibus et fidelium servitiorum meritis, quibus tu sub locorum et temporum varietate, iuxta possibilitatis tue exigentiam, maiestati nostre studuisti, eoque ferventius et diligentius inantea studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum gratiis a nostra maiestate conspexeris fore insignitos, tibi et per te Johanni et Ladislao carnalibus, ac Georgio filio condam Jacobi de predicta Zentbenedek patrueli fratribus tuis, vestrisque heredibus et posteritatibus universis hec arma seu nobilitatis insignia, que in principio seu capite presentium litterarum nostrarum suis appropriatis coloribus arte pictoria figurata sunt et depicta ac distinctius expressata, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus, donavimus et contulimus, ymmo ex habundantiori plenitudine nostre specialis gratie concedimus et presentibus elargimur, ut vos vestrique heredes et posteritates universe predicta arma seu nobilitatis insignia more aliorum armis utentium amodo inantea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis et aliis omnibus exercitiis, nobilibus scilicet et militaribus, necnon sigillis, anulis, velis, papilionibus, et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis et singulis cuiuscunque conditionis, preeminentie, status, gradus vel dignitatis existant, harum notitiam evo habituris, insignitos dici, nominari et teneri volumus ac etiam reputari, gestare ac omnibus et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres nobilesque (et) clientes regni nostri armis utentes quomodolibet, consuetudine vel de iure, freti sunt et gavisi, frui et gaudere possitis et valeatis, de talique singularis

et specialis gratie antidoto merito exultetis, ac tanto ampliori studio ad honorem cesaree aut regie maiestatis vestra in antea solidetur intentio, quanto vos largiori favore cesareo aut regio preventos conspicietis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuam presentes litteras nostras sigillo nostro secreto, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas vobis duximus concedendas. Datum Posonii, feria secunda proxima post festum circumcisionis domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo tricesimo quinto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo octavo, Romanorum vigesimo quinto, Bohemie quinto decimo, imperii vero secundo.

A rendkívül elhalványult címér, melyet az eredetinek megfelelő formában, minden kiegészítés és pótlás nélkül mutatunk be, a következő: Balra dőlt pajzs aranynyal keretelt kék mezejében derékig látszó vörös mezű szembenéző lebegő alak, maga előtt kődarabot (?) tart; az alak fején kivehetetlen formájú és színű süveg. Sisakdísz: a pajzsbeli ábrázolás. Takaró nem látszik, bár kétségtelen, hogy volt. A nagyon megviselt állapotban fennmaradt címmerképből többet nem látunk, sőt az sem bizonyos, hogy az eredetileg olyan volt, a minőnek leírtuk. Lehet, hogy az a kődarab, melyet az alak maga előtt tart, úgy a pajzsban, mint a sisakon voltaképpen korona, melyből az alak kinő, és hogy a fején látható tárgy egy bárd, mely az alak fejébe van vágva; legalább a sisakdíszben lévő ábrázolás, az itt-ott látható arany- és ezüst-nyomoknál fogva is, inkább erre mutat. A címérben heraldikai szempontból legnevezetesebb a pajzs aranykeretelése, melynek középkori adományozott címereink közt ez a legrégebb példája.

A címerszerző Szentbenedeki Balázs, ki két testvére és egy unokatestvére társaságá-

ban kapja az imént leírt címért. Az adományról szóló oklevél a kitüntettek érdemeit nem részletezi, hanem azokról teljes általánosságban beszél.

A címernyerők egy elfeledett nemzetségnek, a Jöre (Jure) genusnak leszármazottai, melynek kimutatható első őse a XIII. század második felében élt *Péter*. A nemzetség ősi széke Vas vármegye s az egyes birtokok, melyekről az ivadékok családi neveket vették: Szentbenedek, Petrócz, Prosznyákfalva. A három testvér a Szentbenedeki-, az unokatestvér az Prosznyákfalvi Prosznyák-ágnak a sarja. A nemzetség harmadik ágazata, a Petróczi- és Henczeli - családok, nemzedékrendileg már régebben elváltak a címerszerzők ágától. A Szentbenedeki-családról, e néven legalább, a XV. század vége óta megszűnik minden emlékezés; a Prosznyákok ellenben a XVIII. század közepén is szerepelnek, s így lehet, hogy a család ma is él.

A címér későbbi használatára nézve, miből az eredeti elmosódott címmerképnek tárgyát és színeit pontosan megállapíthatnók, semmi adattal sem rendelkezünk.



XVII. (XLII.) A SZENTBENEDEKI-CSALÁD CZÍMERE 1435.

XVIII. (XLIII.)

1447. OKTÓBER 13. TEMESVÁR.

HUNYADI JÁNOS KORMÁNYZÓ POGÁNY MIKLÓS TORDAI POLGÁRNAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije a gr. Bethlen-családnak a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött levéllárában. Turul 1889. 78.)

Johannes de Hwnyad regni Hungarie gubernator tibi circumspecto Nicolao Pogan civi civitatis Thordensis salutem et omnis boni continuum incrementum. A claro lumine troni principis, velud a sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a principe sic dependeret liberalitate, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat principis claritatis. Sane attentis et consideratis tuis fidelitatibus, quibus tu sub locorum et temporum varietate iuxta tue possibilitatis exigentiam cum sumpme fidelitatis constantia et sollicitudine indefessa sacre regni Hungarie corone et expost nobis studuisti, eoque ferventius et diligentius in antea studebis complacere, quo te et tuos singularibus honoribus et gratiis a nobis conspexeris fore insignitos, tibi tuisque heredibus et posteritatibus universis hec arma et nobilitatis insignia, que in principio seu capite presentium litterarum nostrarum suis appropriatis coloribus arte pictoria figurata sunt et depicta ac distinctius expressata, animo deliberato et ex certa nostra scientia, auctoritate nostre gubernationis dedimus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus et conferimus de plenitudine nostre specialis gratie, concedimus et presentibus elargimur, ut tu tuique heredes et posteritates universe predicta arma seu nobilitatis insignia more aliorum nobilium armis similiter utentium a modo in antea et imposterum ubique locis, in preliis videlicet et hastiludiis, duellis, torneamentis et aliis omnibus atque singulis exercitiis, nobilibus scilicet et militaribus, nec non sigillis, anulis, torquis, velis, papilionibus sive tentoriis et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et nobilitatis sincere titulo, quali vos a quibuslibet conditionis, dignitatis et preeminentie atque status hominibus dici, nominari ac reputari, gerere, gestare ac omnibus et singulis generis honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres, nobiles et clientes regni Hungarie similiter armis utentes quomodolibet, consuetudine vel de iure, freti sunt et gavisi, uti, frui et gaudere atque potiri valeatis. Gaudeatis itaque de tali singulari et specialis gratie antidoto et merito exultetis, ac ampliori studio ad honorem nostrum vestra deinceps et in antea solidetur

intentio, quanto vos largiori favore nostro preventos conspicitis et omne (*így*) gratiarum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras pendentis sigilli nostri, quo uti gubernator regni Hungarie utimur, munimine roboratas duximus concedendas. Datum in Themeswar, feria sexta proxima ante festum beati Galli confessoris, anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo.

A címér: Balra dőlt pajzs vörös mezejében lebegő sárga (arany) koronából kinövő természetes sárgás színű pelikán-fej. Sisakdísz: a pajzsalak. Takaró: vörös-sárga. (A takaró a pelikán természetes sárgás színét és nem a heraldikai sárga színt ismétli.) A címerkép hibájául róhatjuk föl, hogy a festő a tárcsapajzsot távlatosan rajzolta, hogy a takaró egyik színéről természetes színt választott és hogy a címerben került a fémet, holott a keretben bőven alkalmazta; ellenben a címér előnyére válik a nemes egyszerűség, a jó elhelyezés és a helyes arány, mi ellen csak annyiban vét, hogy a sisakdísz a pajzsbeli alakhoz képest nyomott.

A címeres levél legnagyobb érdeke annak kiadójában, Hunyadi János kormányzóban van. Volt alkalmunk szólni arról (I. e. füzetben III. sz. alatt), hogy az armálisai mily ritkák. Ennek az armálisnak érdekességéhez nagyban hozzájárul még az, hogy az a szöveg szerint nem nemes részére szól, kit az oklevél a városi polgárokat megillető «circumspectus» címzéssel illet. Egy szó sincs az egyébként is teljesen chablonszerűleg fogalmazott oklevélben, a mely arról szólna, hogy a címert nyerő Pogány Miklós tordai polgár egyúttal nemességet is kapott; más forrásból tudjuk csakis, hogy a kitüntetett ekkor, legalább jogilag, már nemes ember volt.

Pogány Miklós családjáról a gr. Bethlenek levéltára őrzött meg egyet-mást. Ebből tudjuk, hogy a címernyerő 1447-ben a tordai sókamarának volt kezelő tisztje. Polgár létére tisztársával Szindi Imrével együtt részt vett Hunyadi János harczaiban a Vaskapunál, Havasalföldön és a Balkán-félszigeten, és vére hullásával szerzett érdemeket jutalomra és kitüntetésekre. Az 1447. évben egymást érik az őt illető oklevelek. Ezek között legnevezetesebb az, melylyel a kormányzó a külföldi királyi várhoz tartozó Tatárlakát örök jogon neki adományozza. Az okt. 12-én kelt adománylevél a tordai városi polgárt jogilag az ország birtokos nemesévé tette és így nem csoda, ha az egy napra reá kiadott címereslevélben sincs meg az a külön formula, a melylyel a nemességet szokták adományozni.

A nemessé lett tordai polgár még közel húsz éven át élőként szerepel az oklevelekben; ő a család gazdagságának és tekintélyes voltának megalapítója, mit bizonyít az is, hogy fia Tamás az előkelő Czegei Wass-családból házasodott. A címerszerző családja fiágon nem soká virágzott, mert dédunokája, Miklós, a Tatárlaki Pogányok utolsó fíсарja. A leányágon leszármazók egyike, Váradi Borbála a XVII. században Bethleni Bethlen Jánosnak († 1678) volt neje és az ő révén kerültek a Pogányokra vonatkozó iratok a gr. Bethlen-család levéltárába.



XVIII. (XLIII.) POGÁNY MIKLÓS CZÍMERE 1447.

XIX. (XLIV.)

1456. MÁRCZIUS 15. BUDA.

V. LÁSZLÓ KIRÁLY A DISZNÓSI-, CSERI- ÉS SZÁRCSÁDI-CSALÁDBELIEKNEK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije a Kubinyi-család kővári levéltárában. — Turul 1887. 66.)

Commissio propria domini regis.

Ladislaus dei gratia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, ac Austrie et Stirie dux, necnon marchio Moravie etc., tibi fidei nostro Nicolao filio Petri de Dygnos, nobili comitatus Hontensis, salutem gratiamque nostram regiam et favorem. A claro lumine throni regie maiestatis, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia dependent claritate, ita ut omne nobile generositatis insigne a gremio proveniat regie maiestatis. Sane tum ad nonnullorum fidelium nostrorum humilime supplicationis instantiam, per eos pro parte tua nostre propterea porrecte maiestati, tum etenim consideratis tuis fidelitatibus et fidelium obsequiorum gratuitis meritis. quibus tu, uti didicimus, prefato regno nostro Hungarie sacreque eius corone regie et tandem etiam nobis, sub locorum et temporum diversitate, iuxta tue possibilitatis exigentiam, cum omni fidelitatis constantia [ferven]tisque animi zelo studuisti, eoque ferventius et diligentius in posterum studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum gratiis a nostra celsitudine conspexeris fore insignitos, tibi et per te Ladislao filio Nicolai de prefata Dygnos, fratri tuo condivisional, item Johanni filio Ladislai de Cher, necnon Stephano et Johanni filiis Pauli de Zarchaad, nepotibus tuis, vestrisque heredibus et posteritatibus universis, hec arma seu nobilitatis insignia, prout et quemadmodum ipsa arma seu nobilitatis insignia in principio seu capite presentium litterarum nostrarum suis appropriatis coloribus arte pictoria figurata sunt et distinctius expressata, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus et contulimus, immo ex habundantiori plenitudine nostre specialis gratie concedimus et presentibus elargimur, ut vos ac heredes et posteritates universe pretacta arma seu nobilitatis insignia more aliorum armis utentium a modo in posterum ubique in preliis, hastiludiis, torneamentis, duellis ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, velis, cortinis, anulis, papilionibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis et singulis, cuiuscunque preeminentie, status, gradus vel dignitatis existant, insignitos dici ac veros nobiles nomi-

XIX. (XLIV.)

1456. MÁRCZIUS 15. BUDA.

V. LÁSZLÓ KIRÁLY A DISZNÓSI-, CSERI- ÉS SZÁRCSÁDI-CSALÁDBELIEKNEK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije a Kubinyi-család kővári levéltárában. — Turul 1887. 66.)

Commissio propria domini regis.

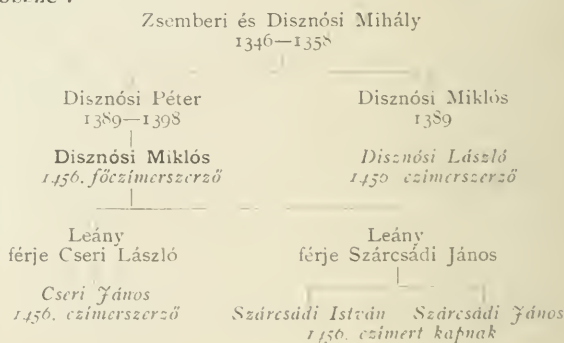
Ladislaus dei gratia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, ac Austrie et Stirie dux, necnon marchio Moravie etc., tibi fideli nostro Nicolao filio Petri de Dygnos, nobili comitatus Hontensis, salutem gratiamque nostram regiam et favorem. A claro lumine throni regie maiestatis, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia dependent claritate, ita ut omne nobile generositatis insigne a gremio proveniat regie maiestatis. Sane tum ad nonnullorum fidelium nostrorum humilime supplicationis instantiam, per eos pro parte tua nostre propterea porrecte maiestati, tum etenim consideratis tuis fidelitatibus et fidelium obsequiorum gratuitis meritis, quibus tu, uti didicimus, prefato regno nostro Hungarie sacreque eius corone regie et tandem etiam nobis, sub locorum et temporum diversitate, iuxta tue possibilitatis exigentiam, cum omni fidelitatis constantia [ferven]tisque animi zelo studuisti, eoque ferventius et diligentius in posterum studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum gratiis a nostra celsitudine conspexeris fore insignitos, tibi et per te Ladislao filio Nicolai de prefata Dygnos, fratri tuo condivisionalí, item Johanni filio Ladislai de Cher, necnon Stephano et Johanni filiis Pauli de Zarchaad, nepotibus tuis, vestrisque heredibus et posteritatibus universis, hec arma seu nobilitatis insignia, prout et quemadmodum ipsa arma seu nobilitatis insignia in principio seu capite presentium litterarum nostrarum suis appropriatis coloribus arte pictoria figurata sunt et distinctius expressata, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus et contulimus, immo ex habundantiori plenitudine nostre specialis gratie concedimus et presentibus elargimur, ut vos ac heredes et posteritates universe pretacta arma seu nobilitatis insignia more aliorum armis utentium a modo in posterum ubique in preliis, hastiludiis, torneamentis, duellis ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, velis, cortinis, anulis, papilionibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis et singulis, cuiuscunque preeminentie, status, gradus vel dignitatis existant, insignitos dici ac veros nobiles nomi-

nari . . . volumus et etiam reputari, gestare, omnibusque et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres, nobiles, milites et clientes regni nostri armis utentes quomodolibet, consuetudine vel de iure, freti sunt et gavisi, frui, gaudere . . . valeatis, de talismodi singularis et specialis nostre gratie antidoto merito exultetis, et tanto ampliori studio ad honorem nostre maiestatis vestra de cetero solidetur intentio, quanto vos largiori favore regio preventos esse conspiciatis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, inpendenti munitas duximus concedendas. Datum Bude, feria secunda proxima post festum beati Gregorii pape, anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. sexto decimo, Bohemie vero tertio.

A czímer: Balra dőlt pajzs kék mezejében kinövő, szembenéző pánczélos gyermek, hosszú szőke hajjal; kezélővel ellátott vaskeztyűs jobbujában vörös markulatú és keresztvasán fölül is vörös egyenes pallost tart, hasonló vaskeztyűs balját mellére szorítja; az alak fején sisak, ezen fehér kendő-tekeres, melyről jobb oldalt fehér kendő foly alá; a kendő egyik szárnya lefelé függ, a másik felfelé lebben; a sisakon a tekeresbe tűzve három, vörös-fehér-kék strucz toll. Sisakdísz: a pajzs-alak. Takaró: kék-vörös. A czímernek legfőbb hibája a pajzsak távlatos ábrázolásán és a takarók nehézkes voltán kívül leginkább a strucz tollaknak az az elrendezése, hogy a szélső kék toll közvetlenül a pajzs kék színe mellé esik. Egyébként a czímer, mint fegyverzetet ábrázoló korhű kép, figyelemre méltó. A páncélba öltözött gyermek kétségtelenül a kitüntetett életéből egy epizódnak emléke.

A czímerszerzőnek, Disznósi Miklósnak,

családja hontmegyei eredetű, melynek első ismert őse a XIV. század elején élt *Gál*; ennek dédunokája a kitüntetett. Érdemeiről a hozzá intézett oklevél nem ad bővebb felvilágosítást; csak általánosságban magasztalja a szent korona és a király iránt tanúsított hűségét. Disznósi Miklósnak fia nem volt; ezért a czímeradományban két leánytól származott unokái és egy unokatestvére részesülnek. Mindezekről a következő kis leszármazási tábla állítható össze:





Vyomt Ullmann J. Budapest IV.

XIX. (XLIV.) A DISZNÓSI-, CSERI- ÉS SZÁRCSÁDI-CSALÁDOK CZÍMERE 1436.

XX. (XLV.)

1460. FEBRUÁR 21. BUDA.

MÁTYÁS KIRÁLY BOTHFALVI BOTH JAKAB FIAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredelije Both Gyula család levéllárában Eperjesen. — Turul 1901. 38.)

Relatio Benedicti de Thwrocz.

Mathias dei gratia rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. vobis fidelibus nostris, Silvestro, Johanni et Gallo filiis Jacobi Bod de Bodfalwa, nobilibus comitatus de Vng, salutem gratiamque nostram regiam et favorem. A claro lumine throni regie maiestatis, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia claritate dependent, ita ut omne nobile generositatis insigne a gremio proveniat regie maiestatis. Sane attentis et in nostris precordiis digna mentis consideratione pensatis multimodis vestris fidelitatibus et fidelium servitiorum gratuitis meritis, quibus vos pro nostri honoris augmento et regni nostri statu tuendo continue maiestati nostre laudabiliter studuistis, eoque ferventius et diligentius in antea studebitis complacere, quo vos et vestros singularibus honorum gratiis a nostra celsitudine conspexeritis fore insignitos, vobis igitur et per vos vestris heredibus et posteritatibus universis hec arma seu nobilitatis insignia, prout et quemadmodum ipsa arma seu nobilitatis insignia in principio seu capite presentium litterarum nostrarum suis appropriatis coloribus arte pictoria figurata sunt et distinctius expressata, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus et contulimus, ymmo ex habundantiori plenitudine nostre specialis gratie concedimus et presentibus elargimur, ut vos vestrique heredes et posteritates universe pretacta arma seu nobilitatis insignia more aliorum armis utentium a modo in antea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, nec non in sigillis, anulis, velis, cortinis et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos et vestros heredes ab [omnibus] et singulis cuiuscunque conditionis, preeminentie, status, gradus vel dignitatis existant, insignitos dici et veros nobiles nominari et teneri volumus ac etiam reputari [et haberi], omnibusque aliis et singulis gratiis, honoribus [et] libertatibus, quibus ceteri proceres, nobiles, militesque et clientes regni nostri armis utentes quomodo libet, consuetudine vel de iure, freti sunt et gavis, frui et gaudere possitis et valeatis, de talismodique singularis et specialis nostre gratie antidoto merito exul-

tetis, ac tanto ampliori studio ad honorem regie maiestatis vestra in antea solidetur intentio, quanto vos et vestros largiori favore regio preventos conspiciatis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas duximus concedendas. Datum Bude, feria quinta proxima ante festum cathedre beati Petri apostoli, anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo.

A címér : Balra dőlt pajzs vörös mezejében kék balharánt pólya, az egész fölött balra fordult pánczélos álló alak; az alak fején leeresztett sisak, melyből arcának igen kis része látszik ki, kezcin kézelős vaskeztű, a derékig érő pánczél alól kilátszik a térdig érő pánczéling, lábain sínpánczél és hegyes pánczélezipő, bal lábával előre lép; balkarján hátul négyszögletes fapajzsot, kezeiben hosszú nyelű fa-számszeríjjat tart, könyökben hajlott jobbájával hátul az íjj nyelét a ravaszna fogja, baljával a húrt feszíti; a számszeríjj a ív fölött ércgombban végződik. Sisakdísz: vörös zárt szárny pár kék balharánt pólyával megrakva. Takaró: vörös-fehér (valószínű, hogy a takaró egyik színe kék volt és csak kopás következtében vált fehérré).

A címerkép a legbecsesebb viselettörténeti emlékek közé tartozik. Egy korbeli pánczélos vitézt mutat be teljes felszerelésében; különösen pontos a pánczélnak, a pajzs-nak és a számszeríjnak rajza. Ez előnyök mellett a heraldikai hibák eltörpülnek, így például: hogy a vörös mezőt kék mesteralak vágja, hogy ugyan e színösszetétel a sisakdíszben ismétlődik; kifogást lehetne a nagyon is foszlányszerűleg stilizált takaró ellen is tenni.

Az armális szövege nem részletezi a kitiintetett testvérek, *Bod Szilveszter, János és Gál*

érdemeit, csak annyit mond, hogy ezek a király pártján voltak és sejteti, hogy Mátyás királylyá választásában is volt részök. A címér a szövegben leírva nincs; de nem valószínű, hogy a pánczélos alak az 1459-ben létesített híres fekete sereg vitézeinek mutatja felszerelését.

A címernyerő Bodfalvi Bod- (ma Both) család sárosmegyei eredetű, egyik ősi birtoka itt az utóbb Ásguth-tal elcserélt Felsősebes, melyre IV. László királytól kaptak adományt. Ez adomány emlékét a családi levéltárnak legrégebb, 1319-ből való oklevele őrizte meg. A családi név egy But nevű őstől ered, ki a XIV. század elején élt. Idők folyamán a család Ungmegyében is elterjedett s a címerszerzők is ide valók. A Károly király 1324. évi adományából származó ungmegyei birtokok egyike Kistarnócz, utóbb Bothfalva nevet visel és erről nevezi magát a család egyik ága; a másik ág Bajnáról írja nemesi előnevét. Pallosjogot 1339-ben, majd utóbb 1438-ban Albert királytól kapnak.

Annak nincs a családi levéltárban semmi nyoma, hogy Mátyás király ezt a koronáztatása előtt kelt címeradományt utóbb újabb pecsétjével megerősítette volna, a mi pedig az 1464. évi nagycsütörtöke előtt kiadott adományok érvényességéhez elkerülhetetlenül szükséges volt.



NYOMT ULLMANN JÓZSEF BUDAPESTEN

XX. (XLV.) A BOTHFAIVI BOTH-CSALÁD CZÍMERE 1460.

XXI. (XLVI.)

1474. MÁJUS 27. BUDA.

MÁTYÁS KIRÁLY MÉREI TAMÁS DEÁKNAK ÉS ROKONAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije néhai Szalay Agostonnak ideiglenesen a M. Nemzeti Múzeumban őrzött gyűjteményében. — Turul 1888. 121.)

Commissio propria domini regis.

Mathias dei gratia rex Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Lutimirie, Comanie, Bulgarieque, necnon Slesie et Lucenburgensis dux ac marchio Moravie et Lusatie etc. fideli nostro nobis sincere dilecto, nobili Thome litterato, filio quondam Gasparis de Mere, salutem gratiamque nostram regiam. Quamvis regium solium aliquid iugiter agere deceat, quo regalis nominis gloria possit attolli, illud tamen thesauris eius signanter apponitur, per quod ad virtutem, que splendor est regalis celsitudinis, homines sub spe premiorum inducuntur, dum scilicet personis meritis cum regio favore debitus honor impenditur. Cum itaque ad fidelis nostri dilecti, reverendi in Christo patris, domini Gabrielis episcopi ecclesie Albensis Transsiluane humillime supplicationis instantiam pro tui parte nostre propterea porrecte maiestati, tum exinde consideratis tuis fidelibus servitiis, sacre huius regni nostri Hungarie corone ac nostre maiestati sub diversis locorum et temporum varietatibus iuxta tue possibilitatis exigentiam constanter exhibitis, aliisque tuis virtutibus, quibus apud nos fidedigno testimonio multipliciter commendaris, etiam presertim ut in posterum eo diligentius obsequiis nostris intendere studeas, quo te et tuos maioribus honorum gratiis a nobis conspexeris fore insignitos, tibi Thome prefato, ac per te Johanni et Petro germanis tuis, necnon alteri Johanni filio quondam Stephani de eadem Mere, patrueli vestro, vestrisque heredibus et posteritatibus universis hec arma seu nobilitatis insignia, scutum videlicet coloris celestini aëreis varietatibus designatum, in cuius spatio pellicanus existit viridibus pennis, alis extensis, colo circumflexo, capite aureis radiis ornato, pectore rostro perforato, sanguine ab imo ipsius pectoris emanante, cruribus pedibusque rubeis, habens stellam lunamque aureas sub pedibus ipsis, prout in principio harum nostrarum litterarum arte pictoria figurata clarius existunt distinctiusque expressata, animo deliberato et ex certa nostra scientia, immo ex mera nostra liberalitate ac potestatis nostre regie plenitudine damus, concedimus ac etiam elargimur per presentes. Volentes, ut vos vestrique heredes et successores universi pretactis armis seu nobilitatis insigniis more aliorum nobilium regni nostri

armis utentium a modo in posterum et imperpetuum ubique in preliis, hastiludiis, torneamentis, duellis ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, vellis, cortinis, annulis et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum actibus et generibus cum omnibus et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri nobiles dicti regni nostri armis utentes quomodolibet, consuetudine vel de iure, utuntur et gaudent, uti, gaudere et frui libere possitis et valeatis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, inpendenti communitas duximus concedendas. Datum Bude, feria sexta proxima ante festum Penthecostes, anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto, regnorum autem nostrorum anno Hungarie etc. decimo septimo, coronationis undecimo, Bohemie vero sexto.

A címér: Álló tárcsa-pajzs kék mezejében a pajzslábban fekvő arany félhold ölében hatágú arany csillag, melynek felfelé álló hatodik ága hiányzik; ez ág helyén vörös lábú és csőrű balra fordult zöld pelikán áll, kiterjesztett szárnyakkal, fején arany sugaras taréj; lehajtott csőrével mellét tépi, melyből vér csöpög. Balra néző arany sisak. Sisakdísz: a pajzsalak. Takaró: kék-arany.

A késői csúcsíves ízlésben tartott címerben feltűnő az, hogy a pelikánt nem a szokott heraldikai ábrázolásban mutatja, a mint fészekben ül és melle vérével fiait táplálja, hanem oly formában, hogy ha a szöveg nem mondaná meg világosan, hogy a címeralak pelikán, a képből nem ismernénk reá. A pajzsnak plasztikus rajza és a takarók nehézkes volta a késői gothika eredménye.

A címeres levél ama kisebb csoporthoz tartozik, melyekben a kapott címert a szöveg le is írja. Ebben az esetben a leírás megegyezik a rajzzal; csak az az egy eltérés van a kettő között, hogy a leírás a pajzs mezejét felhőzött kéknek mondja, a festő azonban heraldikai kéket alkalmazott. Arról, hogy a csillagnak egy ága hiányzik, a leírás nem szól; valamint arról sem, hogy a pajzson arany sisak van. Ebből valószínű, hogy a sisak mázúul választott arany a véletlen dolga és nem jelent kitiüntetést, mire a címerszerző, ki nem

töltött be országos, előkelő tisztet, nem is szolgált rá. Sőt az a körülmény, hogy címért leginkább Gábor erdélyi püspök közbenjárásának köszönheti, arra vall, hogy a királyi kegy kieszközlésénél pártfogóra volt szüksége.

A címérszerzőről, Mérei Tamásról, Gáspár fiáról közelebbi adataink nincsenek; tanult ember lehetett, legalább ezt mutatja a neve mellett álló «litteratus» jelző. Érdemeit nem a harctéren szerezhette, mert a címerben nincs hadimesterségre valló motívum; a címerkép inkább az önfeláldozás, a rokonok iránt való áldozatkészség jelvénye. A királyi kegyben részesek testvérei és egy unokatestvére is. Ez a címérszerző ág azonban néhány évtizedre rá, még a mohácsi vész előtt kihalt.

A családnak másik ága, a melyből a XVI. században élt Mérey Mihály nádori helytartó és a ma élő nemzedék ered, lényegében ugyanolyan címerrel él, a minőt Mátyás király adott; csak hogy az inkább phoenix-hez hasonló madár olyanra változott, a minőnek a pelikánt szokták ábrázolni. Így pl. Mérey Mihály 1564. évi pecsétjén leveles-koronán álló balra fordult pelikán van, mely melle vérével három fiát táplálja; a címert jobbról fogyó félhold, balról csillag kíséri; más pecséteken pedig a címerkép jobbra fordul. A címer alapeszméje tehát nem változott.



XXI. (XLVI.) A MÉREY-CSALÁD CZÍMERE 1474.

XXII. (XLVII.)

1476. JÚNIUS 11. BUDA.

MÁTVÁS KIRÁLY PYBER BENEDEKET NEMESSÉ TESZI ÉS NEKI CZÍMERT AD.

(Néhai Paur Iván gyűjteményében volt hű másolat után; eredetijének holléte ismeretlen. — Turul 1894. 75.)

Nos Mathias dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc. tibi fidei nostro dilecto, egregio Benedicto Pyber provisorii castris nostri Budensis et castellano Wisegradensi etc. salutem gratiamque nostram regiam et omne bonum. Excelsa principum consuevit dignitas inter cetera suorum operum gesta munifica hanc curam habere precipuam, ut subditorum suorum conditione statuque et virtutibus pensatis, unumquemque iuxta merita nobilitatum gradus regalis extollat munificentia; sic enim principum provida extolletur discretio et subditorum animus ad opera virtutum longe ferventius accendetur. Sane itaque attentis et consideratis tuis fidelitatibus et servitorum tuorum preclaris meritis, quibus te maiestati nostre gratum reddere studuisti et acceptum, te et per te fratres tuos carnales a rusticitatis et ignobilitatis statu, in quo hactenus, tanquam ab ignobilibus nati parentibus, exististis, de mera nostra auctoritate et regie potestatis plenitudine, animo deliberato et ex certa scientia eximendos duximus nobilitandos, ymo nobilitamus et cetui verorum nobilium regni nostri aggregamus, connumeramus et applicamus, decernentes, ut a modo deinceps tu et fratres tui predicti (ac) heredes et posteritates universi, tanquam a nobili sanguine descendentes, veri nobiles habeantur et reputentur. Et insuper in signum huiusmodi nobilitationis tibi, Benedicto Pyber, et per te dictis fratribus tuis carnalibus vestrisque heredibus et posteritatibus universis hec arma seu nobilitatis insignia, videlicet formam scuti in campo celestino et eius medio unam rotam albam molendini fluvialis et supra scutum galeam albam, in summitate eiusdem galee similiter rotam albam instar prioris, prout hec in principio presentium litterarum nostrarum arte pictoria cum tectura floribusque et retropendiis celestinis et albis, ceterisque ornamentis ipsius galee, suis appropriatis coloribus depicta et figurata sunt, de mera nostra auctoritate et regie potestatis plenitudine, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus, donavimus et contulimus, damusque, donamus et concedimus ac presentibus elargimur, (volentes), ut tu fratresque tui et heredes ac posteritates pretacte huiusmodi arma seu nobilitatis insignia more aliorum nobilium armis utentium a modo

deinceps ubique in preliis, hastiludiis et torneamentis aliisque omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, necnon annulis, velis et papilionibus, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis cuiuscunque status, gradus et preeminentie hominibus insignitos esse dici volumus et nominari, gestare, omnibusque et singulis illis gratiis, honoribus et prerogativis ac libertatibus, quibus ceteri nobiles regni nostri armis utentes quomodolibet, de iure vel de consuetudine, fruuntur et gaudent, frui et gaudere valeatis, tantoque ampliori studio et diligentia ad obsequia regia et sacre corone vestra de cetero solidetur intentio, quanto vos largiori favore regio et benivolentia decoratos conspexeritis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras fieri ac secreti sigilli nostri appensione muniri fecimus. Datum Bude, feria tertia proxima post festum sancte trinitatis, anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. decimo nono, Bohemie vero octavo.

Relatio Petri Gereb de Wingarth
capitanei superioris Slesie.

A czímer: Balra dőlt pajzs kék mezejében ezüst négyküllős fogas malomkerék. Sisakdísz: a pajzsalak (azzal a különbséggel, hogy míg a pajzsban a kerék agya kerek, itt négy-szögletes). Takaró: kék-ezüst. A czímertáblán a sisakdísztól balra és jobbra a czímerszerző nevének kezdőbetűi: B. P. (Benedictus Pyber.) A minden dísz nélkül megfestett békés jellegű czímer valószínűleg a kitüntettetnek vagy családjának foglalkozására utal. A czímerkép, az oklevél leírása szerint vizi malomkerék s így a család a czímer-szimbolika értelmében molnár-mesterséggel foglalkozhatott.

A czímer szerzője, kit az oklevél közvetlenül szólít meg, Pyber Benedek a budai királyi vár sáfárja és visegrádi várnagy. Paraszt szülőtől származott és közelebbről nem részle-

tezett érdemeinél fogva, meg nem nevezett testvéreivel együtt, egyszerre kap nemességet és nemességi czímert. Az oklevél tehát a legteljesebb szövegű armálisok közé tartozik, mert benne a nemességadomány együtt jár a czímerrel, s ez utóbbit röviden a szöveg is leírja.

A nemességre emelt Pyber-családról ez egy adaton kívül semmit sem tudunk. A czímerszerző Benedekről egy oklevél a következő 1477. évben is azt mondja, hogy a budai várban udvari sáfár. Tudomásunk van egy másik, ma is élő Pyber-családról, mely nemesi előnevét Gyerkényről írja. Van-e nemzedékrendi összefüggés a kettő közt, adatok híjjában nem tudjuk. A Gyerkényi Pyberek czímere a most leírttól merőben különböző s így czímerhasonlóság a közös leszármazást nem támogatja.



NYOMT. JELMÁSNAK ELŐRÁEST

XXII. (XLVII.) PYBER BENEDEK CZÍMERE 1476.

XXIII. (XLVIII.)

1480. FEBRUÁR 2. BUDA.

MÁTYÁS KIRÁLY NAGYLUCSEI ORBÁNNAK ÉS ROKONAINAK, A NAGYLUCSEI DÓCZY-CSALÁD ŐSEINEK
CZÍMERT ÁD.

(Eredelije a hg. Batlhyányak körmendi levéltárában. — Turul 1898. 66.)

Commissio propria domini regis.

Mathias dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc. fideli nostro dilecto, venerabili et magnifico Urbano de Naghlwche, preposito ecclesie sancti Nicolai episcopi de Alba, thesaurario nostro, salutem et gratiam nostram regiam et omne bonum. Etsi regibus principibusque terrarum ea precipue virtus naturaliter inesse debeat, ut cunctorum fideliter sibi obsequentium actus et merita dignis prosequantur retributionibus, eos tamen quos integra fides, virtus commendabilis premium excellens digniores efficiunt, ampliori debent amplecti benivolentia, prestantiori prosequi munere gratiarum; sic enim et principum laudabitur prudentia et subditorum animi ad obsequia regia ferventiores redduntur. Hinc est igitur, quod cum tu, fidelis nobis sincere dilecte, prout experientia propria nostra de te maiestati nostre testimonium reddit, ab ineunte etate tua servitiis nostris regalibus applicueris et curiam nostram regiam secutus fueris, omni fidei constantia et magna fidelitatis perseverentia continue nobis et lateri nostro adherendo, in cunctis rebus nostris, prosperis scilicet et adversis, ita fideliter et ita sinceriter maiestati nostre et sacre regni nostri Hungarie corone servivisti, ut te nobis undique gratum reddideris et acceptum, personamque tuam laudibus decorandam ac merita tua totiens accumulata digne a nobis premianda comparasti. Quorum omnium intuitu volentes et nos tibi nostre regalis munificentie benivolentiam ostendere singularem, hec arma seu nobilitatis insignia, videlicet clipeum manerie bipartitum, rubeo scilicet superius et celestino inferius coloribus indirecte per medium sibi immediate correspondentibus distinctum; in quo equidem clipeo ipso colore rubeo leonem album, capiti sublimato, ore aperto ac cauda in altum supra dorsum erecta, tenendo in pedibus anterioribus aureum pomum; ac supra clipeum galeam retropendiis vestitam et supra galeam stellam unam auream cum sex radiis refulgentem; in inferori autem parte ipsius clipei super colore celestino aliam stellam auream cum eisdem sex radiis micantem, prout et quemadmodum in capite presentium litterarum nostrarum sibi appropriatis coloribus pictoria arte expressius et distinctius figurata sunt et depicta, tibi et per te nobiles Blasio et Johanni carnalibus, necnon Francisco filio quondam Bene-

dicti fratrui fratribus tuis, eorundemque heredibus et posteritatibus universis ex certa nostre maiestatis scientia dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus, ut tu dictique fratres tui ac eorundem heredes et posteritates universe, a modo imposterum perpetuis semper futuris temporibus arma seu nobilitatis insignia memorata et hic depicta instar aliorum nobilium regni nostri armis utentium, ubique in preliis, duellis, hastiludiis, torneamentis et cunctis aliis actibus rebusque ac exercitiis militaribus, item sigillis, anulis, velis, cortinis et papilionibus vestris, sub mere et sincere ac vere nobilitatis titulo, omnibusque aliis libertatum prerogativis et privilegiis, quibus alii nobiles regni nostri armis utentes gaudent et fruuntur quolibet, consuetudine vel de iure, ferre, gestare ac eis in omnibus uti et gaudere possis et valeas, possintque et valeant fratres tui prescripti ac eorundem heredes posteritatesque et successores universi, tantoque ampliori studio erga regium honorem et statum tua fratrumque tuorum prefatorum ac successorum eorundem deinceps sollidetur intentio, quanto vos largiori favore preventos conspicitis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras privilegiales pendentis sigilli nostri secreti munimine roboratas duximus concedendas. Datum Bude, in festo purificationis beate Marie virginis, anno domini millesimo quadringentesimo octuagesimo, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno vigesimo secundo, Bohemie vero undecimo.

A czímer: Álló pajzs vörössel és kékkel balharánt vágva; fönt a vágóvonalon jobb felé lépő fehér oroszlány, kiöltött arany nyelvvel, első lábai közt arany golyót (a leírás szerint arany almát) tart; lent hatágú arany csillag. Jobbra fordult sisak. Sisakdísz: arany-vörös-kék tekeresen egyik ágára állított arany hatágú csillag. Takaró háromszinű: kék-vörös-arany. A késői gothika nehézkes modorában rajzolt czímernek legfőbb hibája a kék mező csillagának kicsiny volta, továbbá az eltörpülő sisakdísz, melyet igen jól lehetett volna egy kisegítő szárnyon alkalmazni, mint pl. a Palugyay-czímernél látjuk (I. I. füzet XXI. sz.); végül a sisak helyzete, mely jobbra néz, holott a czímerkép balra fordul.

A czímerszerző Nagylucsei Orbán királyi kinestartó, székesfehérvári prépost, a későbbi egri püspök; egy csallóközi jobbágy gyermeke, majd Mátyás király nagybefolyású híve, ki családja, a Nagylucsei Dóczyak fényének és gazdagságának ép úgy megalapítója, mint Bakócz Tamás az Erdődykének. Ő szerzi a nemességet, a czímer, az óriási uradalmakat.

A királyi kegy fényében részelteti testvéreit és unokaöcsét Ferenczet, ki a XVI. század óta Dóczy nevet viselő főúri család alapítója.

Mátyás király czímeres levele a czímer — a takarók színei hijján — pontosan írja le. Ezt a czímer használja a czímerszerző, egri püspök korában, azzal a változtatással, hogy a pajzsot jobbharánt szeli és az oroszlányt is jobbra fordítja. E lényegtelen változtatás egészen a heraldikai szabályok értelmében történt, mert a Mátyás király oklevele élén látható czímer balharánt vágása a czímerkép helyzete által van indokolva.

Ezenkívül a XVI–XVII. századból a Dóczy-czímernek két, már nagyobb mértékben eltérő változatát ismerjük. Az egyikben a pajzsot fekete jobbharánt pólya vágja; fönt vöröshen koronás oroszlány, mely felemelt jobb lábával tartja a golyót; lent kékben rák vagy skorpio tartja ollóiban az arany csillagot. A másik változat szerint a pajzs ezüsttel és kékkel van jobbharánt vágva; fönt vörös lépő oroszlány első lábában kék golyót tart; lent arany csillag; a sisakdísz kinövő vörös oroszlány.



ELVÁNYJ PLET

XXIII. (XLVIII.) NAGYLUCSEI ORBÁN CZÍMERE 1480.

XXIV. (XLIX.)

1481. NOVEMBER 26. BUDA.

MÁTYÁS KIRÁLY AZ ENYINGI ÉS BAKONOKI TÖRÖK-CSALÁD TAGJAINAK CZÍMERT ÁD.

(Eredetije a gróf Festelich-családnak legutóbb Mágocon őrzött levéltárában. — Turul 1897. 33.)

Commissio propria domini regis.

Nos Mathias dei gratia rex Hungarie, Bohemie etc. memorie commendamus tenore presentium significantes, quibus expedit universis, quod nos attentis et consideratis fidelitate et multimodis servitiis fidelis nostri egregii Ambrosii Thewrek de Enyng, per eum primum sacre huius regni nostri Hungarie corone, tandemque maiestati nostre sub locorum et temporum varietate cum omni fidelitatis constantia et sollicitudine indefessa exhibitis et impensis, quorum intuitu volentes eum favore nostro regio prosequi gratioso, hec arma seu nobilitatis insignia, videlicet scutum seu clipeum rectum, nec aliquorsum reflexum, cuius yma ac pene media pars celestino seu lazureo, altera denique et superior pars vitreo seu argenteo coloribus depicte sunt; in superiori hac ipsius clipei parte effigies medii ursi coloris rubri, pedibus unguibusque ac ore protensis, minaci similis, coronamque lazurei coloris capite gestantis designata spectatur; supra scutum stat galea argenteo fulgore radians, ex cuius cervice flores tripartiti coloris, videlicet argentei, lazurei et rubri, instar aulee hincinde, veluti fortis venti impulsu agitati, sursum deorsumque diffluunt et sparguntur; in ipsius etiam galee arce alia corona priori similis cernitur, ex qua corona rursus ursus modo premissio declaratus preminet et visui obicitur; et premissa omnia concludunt linee grosse giro quadrangulari, prout hec omnia in capite seu principio presentium litterarum nostrarum subtili artis pictorie magisterio suis appropriatis coloribus depicta sunt et limpidius expressata; quibus quidem armis dictus Ambrosius Thewrek se et condam progenitorem suum a dudum ex donatione serenissimi principis condam domini Sigismundi regis, predecessoris nostri felicitis memorie, usos fuisse dicit, animo deliberato et ex certa nostra scientia eidem Ambrosio Thewrek et per eum Emerico et Benedicto filiis eiusdem, necnon Andree filio Petri Thewrek et Ladislao filio Ladislai similiter Thewrek de Bakonochy, ipsorumque heredibus et posteritatibus masculini sexus universis, de novo et ex novo dedimus, donavimus et contulimus, ymmo ex habundantiori nostre regie potestatis plenitudine et gratia speciali concedimus et presentibus largimur, ut ipsi pretacta arma seu nobilitatis insignia a modo inantea

ubique in preliis, duellis, hastiludiis, torneamentis, ac aliis exercitiis nobilibus et militaribus, necnon in sigillis, velis, annulis, cortinis, tentoriis et atuleis, generaliter vero quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo ferre, gestare, omnibusque et singulis gratiis, honoribus, privilegiis, libertatibus, immunitatibus et prerogativis illis, quibus ceteri nobiles regni nostri armis utentes quomodolibet, consuetudine vel de iure, freti et gavisí sunt, gaudentque et fruuntur, uti, frui et gaudere in eum valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungarie utimur, appensione fecimus communiri. Datum Bude, feria secunda proxima post festum beate Katherine virginis et martiris, anno domini millesimo quadringentesimo octuagesimo primo, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno vigesimo quarto, Bohemie vero tredecimo.

A címér: Balra dőlt pajzs ezüsttel és kékkel vágva, fönt a vágó vonalból kiemelkedő kék koronás vörös medve. Sisakdísz: a kék koronából kinövő pajzsalak. Takaró: jobbról vörös-ezüst, balról kék-ezüst.

Ezt a címet az oklevél szövege is leírja; a leírás és a kép csak abban nem egyezik meg, hogy a pajzsot a szöveg állónak mondja, holott a kép szerint az kissé balra dől. A hanyatló heraldikai ízléssel festett címerképnek érdekessége a kék korona, melynek színét kétségtelenül azért választotta a festő, hogy a pajzs ezüst mezejébe ne kerüljön érc tárgy. Jellemző a sisaktakaró színezése, mely jobbról is, balról is más; úgy tudjuk, erre ez az első példa. Az oklevél szerint az Enyingi Török-család ezt a címet már Zsigmond király adományából bírta s így Mátyás címeres levele inkább megerősítést, mint új adományt foglal magában.

A fő címerszerző Enyingi Török Ambrus szörényi bán. Vele együtt fiai Imre és Benedek, valamint akétségtelenül rokon Bakonoki Török-család több tagja is részesek a címeradományban. Az említett Török Imre, utóbb nádorfehérvári bán, atyja Török Bálintnak, a xvi. század híres törökverő hősének. E történelmi nevek viselői hadi érdemeikkel bőven rászol-

gáltak a királyi kegyre, melyben sokszor volt részök.

Ugyanez a család nem egészen száz év lefolyása alatt háromszor részesült címeradományban. Zsigmond király ismeretlen címerlevelének emlékét Mátyás király 1481. évi armálisa őrizte meg. Változott-e ebben a régi címér, nem tudjuk. Tízennyolcz évre reá, 1507 aug. 25-én II. Ulászló, a nélkül, hogy Mátyás oklevelét emlitené, ismét címeradományban részesíti Török Imre nádorfehérvári bánt és két fiát, Miklóst és Bálintot, és egyúttal bárói méltóságra emeli őket. Ebben az oklevélben a Mátyás királytól kapott címér nagyban módosul. A kékszinű pajzs nines vágva; benne lebegő arany koronából kinövő koronátlan vörös medve látható, mely szájában arany markolatú kivont kardot tart; a címerképet fönt jobbról fogó ezüst félhold kíséri; sisakdísz: a pajzsalak; takaró: kék-arany-zöld; a címet sárkány veszi körül. Ennek a címeradománynak eredetijét is gróf Festetics-levéltár őrzi.

Az Enyingi Török-családbeliek, II. Ulászló adománya utáni időkben, természetsszerűleg a legutóbb leírt címerrel éltek, melyen csak az a változás történt, hogy a pajzsbeli ábrázolást jobbra fordították.



XXIV. (XLIX.) AZ ENYINGI ÉS BAKONOKI TÖRÖK-CSALÁD CZÍMERE 1481.

XXV. (1.)

1502. MÁJUS 24. BLOIS.

XII. LAJOS FRANCZIA KIRÁLY TELEGDI ISTVÁNNAK ÉS CSALÁDJÁNAK MEGENGEDI, HOGY CZÍMEROKET
A SZENT MIHÁLY-REND JELVÉNYÉVEL ÖVEZHESSÉK KÖRÜL.

(Eredetije a gróf Csáky-család levéltárában Lőcsén. Turul 1890. 63.)

Ludovicus dei gratia Francorum, Neapolis et Jherusalem rex, dux Mediolani etc. nobili et magnifico viro Stephano de Thelegd, serenissimi domini Wladislai Hungarie ac Bohemie regis, consanguinei nostri, consiliario dignissimo, gratiam nostram et dilectionem. Cum nihil maius in principe, aut quod magis ad veram gloriam spectat et conducat, esse possit, quam prestantissimos viros non extollere solum, verum etiam iuxta ipsorum merita omni laudis et demonstrationis genere exornare, ut virtus magis atque magis commendata in dies augeatur, et huiusmodi exemplo ceteri ad promerendam principum gratiam excitentur; idcirco cum superioribus mensibus ab prefato rege, consanguineo nostro, orator ad nos et serenissimum Anglie regem pro maximis et arduis negotiis, que utriusque nostrorum statum, ac etiam christiane rei publice dignitatis conservationem concernebant, destinatus extiteris, in quibus omnibus ita prudenter et graviter te gesseris, ut non solum cum prefato rege, consanguineo nostro, omnia fœdera, que antea cum predecessoribus suis regibus Hungarie percussa fuerant, confirmaverimus, verum etiam cum eodem rege pristinum, et amicitie et benevolentie, fœdus et affinitatem inierimus, nec minus et, uti christianissimum regem decet, que ad salutem christiane rei publice pertinebant, curaverimus; sane volentes nos te singulari quadam gratia et speciali dono prosequi et afficere, ut posteritas tua intelligat, quanti propter tua merita et virtutes faciendus extiteris, sicque huiusmodi exemplo ad tua emulanda vestigia inflammetur, tenore presentium de certa nostra scientia, mera et spontanea voluntate ac motu proprio nostro, et uti prefertur, ut propter merita tua hac speciali gratia prosequamur, tibi, magnifico viro Stephano de Thelegd, ac intuitu tui omnibus simul de familia tua, eorumque posteris et descenditibus in perpetuum damus, permittimus et gratiose concedimus, ac de singulari nostra gratia elargimur, ut tu ac omnes alii de familia tua, eorumque posteris et descendentes, in perpetuum arma vel insignia, videlicet in quibus in flavi coloris campo naturalis et proprii coloris falco est, qui subiectam sibi anatem rostro et pedibus prestringit, uti in fronte presentis privilegii nostri suis depicta coloribus cernuntur,

conchilibus, que tamen singula singulis liliis distinguantur, que conchilia sunt insignia militie ordinis Sancti Michaelis de regno Francie, et quibus milites predicti ordinis rite instituti et ordinati a nobis et predecessoribus nostris regibus pro insigni utuntur, circumdare, atque armis et insignibus predictis tali modo ornatis et circumdatis tam in sigillis, quam in aliis locis et picturis, domi, forisque ac ubi magis honorificum duxeritis, veluti in scutis, galeis et rebus, et locis aliis quibuscumque, gratia et permissione nostra speciali possitis et valeatis, absque alicuius persone contradictione vel impedimento. Volentes pariter et concedentes, ut predictur, ut gratia et concessio hec nostra tam tibi, quam omnibus posteris de familia in perpetuum sit firma, stabilis et inconcussa, a nulloque unquam tibi vel ipsis infringi vel alterari possit. Quod ut sit tibi ac tuis perpetuis temporibus valiturum, in eius ac premissorum omnium fidem, robur maius et testimonium presens hoc privilegium nostro pendenti ac consueto sigillo comunitum iussimus expediri. Datum Blesii, die vigesima quarta mensis Maii, anno gratie millesimo quadringentesimo secundo (*iggy*).

Per regem: Robertet m. p. Viard m. p.

A címér: Kék mezőben kiterjesztett szárnyú természetes sólyom egy lebegő természetes kacsá hátán áll és csőrével a kacsá aranyos fejét tépi. A pajzsot arany kagylókból és liliomból váltakozva összetett láncz környezi, melyen lent Mihály arkangyal alakja függ (a Sz. Mihály francia rend jelvénye.)

A francia király által kitüntetett magyar főúr a Csanád-nemzetségből eredő Telegdi István, II. Ulászló király francia- és angolországi követe, ki 1502-ben a francia királynál járt, hogy ura nevében jegyet váltson XII. Lajos rokonával, de Candale Annával. Az eredményes követség jutalma a francia királytól az a nagy kitüntetés, a miről a közölt oklevél szól. XII. Lajos megengedi a magyarországi követnek és általa az egész Telegdi-családnak, hogy címéröket, melyet az oklevél részletesen leír, az akkor legmagasabb francia rendnek, a Szent Mihály-rendnek jelvényével vehessék körül, mint a hogy azt a rendnek francia lovagjai viselik. Az oklevél tehát nem új címéradomány, hanem a családi címérnek egy kitüntető jelvényt nyel való kibővítése.

A Telegdieknek régi nemzetségi címére legtisztább alakjában Tamás esztergomi érseknek 1368. évi pecsétjén látható, hol hármassal álló sólyom van. Ez a címérmép a magyar heraldikában oly sűrűn előforduló természetes

és jelenetes ábrázolássá fejlődött a következő században, mikor a xv. század végén pecsételen a Telegdiek címéréül álló kacsát látunk, melynek hátán a sólyom áll és a kacsá fejét tépi. Ezt a képet mutatja a francia király oklevelén látható címér is, azzal a változattal, hogy a kacsá lebegő és lábai felhúzóvák. A pajzsbeli címér a következő századokban is leginkább ilyen, azzal a csekély módosítással, hogy a kacsá néha zöld talajon vagy halmon áll; a sisakdísz azonban, különösen a xvii. században, változó; legtöbbször kinövő oroszlány, mely két lábában koronát, vagy a jobbikban koronát, a balban mérleget tart. Előjön az is, hogy a sisakdísz koronás vagy koronátlan oroszlánya pajzsalakká lesz.

A francia címéres levél egyrészt azért nagybecsű ránk nézve, mert a külföldi uralkodóktól eredő címérbővítések kis számát egy nagyérdemű darabbal szaporítja, másrészt pedig azért, mert egy ősi nemzetségünknek, a Csanád-nemzetségnek címérét színcivel mutatja be.

Nevezetes a francia oklevélben, hogy a heraldikai kék színt a «flaveus» (sárga, szőke) szóval jelzi, ép úgy, mint xiv. századi címéradományaink; és hogy annak írója az oklevél keltezésében éppen száz esztendő t hibázott, 1402-öt írván 1502 helyett.



XXV. (L.) A TELEGDIEK FRANÇZIA CZÍMERE 1502.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés	5
I. (XXVI.) 1415. július 2. A Halmai Bor-család czímere	13
II. (XXVII.) 1415. október 20. A Hettyey- és Bátéi-családok aragoniai czímere	17
III. (XXVIII.) 1417. augusztus 15. A Békássy- és Tordasi-családok czímere	19
IV. (XXIX.) 1418. február 7. Lászlókarcsai Török Pál czímere	23
V. (XXX.) 1418. április 4. A Hassági Farkas-, Delnei Kakas-, Mocholai-, Úszfalvi- és Komlósi-családok czímere	25
VI. (XXXI.) 1418. július 5. Zemlényi Dávid czímere	27
VII. (XXXII.) 1418. szept. 8 körül. A Gyalókay-család czímere	29
VIII. (XXXIII.) 1418. szept. 11. A Szecsődy-család czímere	31
IX. (XXXIV.) 1418. november 30. A Mileki- és Torródfalvi-család czímere	33
X. (XXXV.) 1422. szept. 17. A Leszteméri-család czímere	35
XI. (XXXVI.) 1429. május 12. A Kölkedi-család birodalmi czímere	39
XII. (XXXVII.) 1431. január 20. A Kolthay-család czímere	41
XIII. (XXXVIII.) 1431. október 2. A Jersai (Irsai) és Szentbalázsi Szele-családok czímere	43
XIV. (XXXIX.) 1434. márczius 12. A Karsai- és Genesi-családok czímere	45
XV. (LX.) 1434. április 20. Básznai János és Antal birodalmi czímere	47
XVI. (XLI.) 1434. decz. 23. A Kistárkányi-család czímere	49
XVII. (XLII.) 1435. január 3. A Szentbenedeki-család czímere	51
XVIII. (XLIII.) 1447. október 13. Pogány Miklós tordai polgár czímere	53
XIX. (XLIV.) 1456. márczius 15. A Disznósi-, Cseri- és Szárcsádi-családok czímere	55
XX. (XLV.) 1460. február 21. A Bothfalvi Both-család <u>czímere</u>	57
XXI. (XLVI.) 1474. május 27. A Mérey-család czímere	59
XXII. (XLVII.) 1476. június 11. Pyber Benedek czímere	61
XXIII. (XLVIII.) 1480. február 2. Nagylucesei Orbán és rokonainak czímere	63
XXIV. (XLIX.) 1481. november 26. Az Enyingi és Bakonoki Török-család czímere	65
XXV. (L.) 1502. május 24. A Telegdi-családnak a franczia királytól ka- pott czímere	67



1771
200
V.C.

Harvard University Library

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW



D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 20 16 07 010 7